

TESI DOCTORAL

**NATURA, SOCIETAT I CALAMITAT. UNA APROXIMACIÓ A
LES INUNDACIONS HISTÒRIQUES DE LA CIUTAT DE GIRONA**

TOM I

ANNA RIBAS PALOM

Director:
David Sauret Pujol

Departament de Geografia.
Universitat Autònoma de Barcelona.
Girona, maig de 1994

MAPA 7.2. GIRONA A LA DECADA DE 1920.

Títol original: Pla de la Ciutat de Girona.

Data: 1929.

Autor: no consta

Escala: 400m=40 mm (1/10.000)

Procedència: Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona. Biblioteca 9(46.71 Girona RAH.

Reproducció a partir del fons de materials cartogràfics del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona.

TAULA 6.7. La distribució de la riquesa a Girona al segle XVIII. Majors grups contribuents al cadastre en concepte de censos i censals i percentatge de la seva contribució respecte al total.

1717		1787		1808	
Cavallers	26,3%	Nobles, cavallers i ciutadans honrats	7,1%	Eclesiàstics	30,5%
Comerciants i botiguers	11,6%	Eclesiàstics	3,2%	Forasters amb finques	24,9%
Ciutadans i privilegiats	10,5%	Confeters i cerers	1%	Nobles	14,0%
Notaris	7,8%	Vidues	0,9%	Forasters sense finques	9,1%
Calceters	5,0%	Llauradors i altres persones fora de la ciutat	0,6%	Hereus	6,6%

FONT: SIMON (1985), p.54.

A grans trets, s'observa que si bé el 1717 els comerciants i alguns artesans locals eren els principals contribuents al cadastre, el 1808 han desaparegut. Ara és la noblesa (encara que bona part resideix fora de la ciutat i figura com a forasters amb finques), el clergat i altres privilegiats de l'Antic Règim els que tenen les fonts de riquesa de la ciutat. Girona no viu al llarg del segle XVIII l'ascens d'una burgesia industrial i mercantil que, paral·lelament a la seva puixança econòmica, agafés el poder polític de la ciutat. Pel contrari, perviu una petita noblesa local, reclosa en els seus privilegis, sense cap interès per entrar en alguna empresa productiva; el clergat continua, i fins i tot augmenta, el seu pes demogràfic i econòmic i el seu grau d'influència ideològica sobre la població.

Pel que fa a la distribució geogràfica de la riquesa i la pobresa dins la ciutat cal dir que continua essent la mateixa de l'Antic Règim: al centre de la ciutat, les famílies més benestants i acomodades (activitat comercial, homes de ciència i classes privilegiades), als barris del Mercadal, Sant Pere, Pedret i Pont Major la gent dels oficis (artesans del tèxtil al Mercadal, picapedrers a Pedret, etc.).

La situació comença a experimentar els primers símptomes de canvi després de la guerra del Francès, principalment a la dècada de 1830, moment en què Girona esdevé capital provincial (pel que reforça el seu paper de centre administratiu), tenen lloc les primeres desamortitzacions i s'inicia el procés d'industrialització (taula 6.8.).

TAULA 6.8. Distribució socio-professional de la població de Girona, per barris (1815-1845).

Professions	1815			1845		
	Mercadal	Centre	Pedret-St.Pere-St.Feliu i Catedral	Mercadal	Centre	Pedret-St.Pere-St.Feliu i Catedral
Professions lliberals	6	55	61	26	135	70
Propietaris	34	6	73	25	53	44
Treballadors	9	13	24	19	107	56
Activitats comercials	31	32	69	61	203	82
Petita producció artesanal	68	155	151	120	268	246
Treball assalariat	183	289	234	430	649	472
Altres	88	132	195	123	225	196
TOTAL	419	732	807	804	1640	1166

FONT: SIMON (1985), 85-91.

Ara, la ciutat comença a trencar la seva estructura d'Antic Règim, d'organització gremial. Per una banda, l'augment dels treballadors i assalariats obeeix a l'aparició d'un sector secundari deslligat de la petita producció artesanal. Per l'altra, les transformacions econòmiques i les necessitats burocràtiques creixents de la ciutat comporten un augment del sector terciari. I per últim, el clergat pateix els efectes de la desamortització i l'exclaustració.

Geogràficament, els buròcrates, els comerciants, els propietaris i, en general, les classes benestants continuen concentrant-se al centre de la ciutat. El Mercadal, per la seva banda, continua ocupada majoritàriament per la població dedicada a la petita activitat artesanal, per bé que es beneficia de l'aparició de les primeres activitats

industrials i veu augmentar considerablement el nombre de persones dedicades al treball assalariat. Els barris de Pedret, Pont Major, Sant Pere, Sant Feliu i Catedral, en canvi, continuen dins el seu estancament social, habitats per les classes més humils dedicades preferentment a la petita producció artesanal i al treball assalariat.

La desigual composició social també es palesa en l'estructura familiar de la població. En aquests anys, el tamany mitjà de les agrupacions familiars és de 3,73 persones l'any 1815 i de 4,26 el 1845, és a dir, un augment de 0,53 en el coeficient de persones per llar. Un augment que es concentra en dos espais: el Mercadal (3,38 l'any 1815 i 4,26 el 1845) i el centre de la ciutat (3,89 el 1815 i 4,67 el 1845), mentre el barri de Sant Feliu, Catedral i Sant Pere en queden al marge (3,83 els dos anys), aquest últim explicable, entre altres factors, per ésser l'espai ocupat pel clergat, d'estructura familiar molt estable. Continua, doncs, la relació directa entre grandària de les famílies i la seva posició econòmica-social (Castells, 1981).

En conjunt, doncs, també continua sense existir una diferenciació social visible en el moment d'ocupar les àrees més vulnerables a les avingudes. Classes altes, mitjanes i baixes semblen ocupar indistintament les àrees més exposades al risc d'avinguda. Només el clergat (fins abans de la seva exclaustació) i les classes privilegiades continuen ocupant les parts més enlairades (i, per tant, menys exposades a les inundacions) de la ciutat:

"(...) Recursos ha habido, Exmo Señor, para matarnos unos a otros los españoles siete años consecutivos, ¿y habían de faltar ahora que se trata de poner á salvo nuestras vidas y haciendas?. ¿Podria mas el egoismo de algun encastillado en los barrios altos de la Ciudad, y que viera quizás con indiferencia nuestros lares sumergidos en las olas, que los sentimientos unánimes y filantrópicos de todos estos ciudadanos? (...)". (A.H.M.G., I.1.1. *Ponts, passarel·les i palanques*, Lligall núm.9).

Tota la resta de població es distribueix per la part baixa de la ciutat, la més vulnerable a les inundacions. Destaquen, potser, com a espais ocupats més vulnerables les zones de confluència dels quatre rius (barris de Pedret, Sant Pere i Sant Feliu) abans que el Mercadal i el centre de la ciutat on, si més no, la línia de muralla esdevé un obstacle important per a les aigües.

Les diferències es troben, una vegada més, en el moment d'adoptar estratègies d'adaptació a aquest risc. Les classes més modestes, que se situen als barris de Pedret i Pont Major, per exemple, continuen essent les més vulnerables: amb greus limitacions de recursos econòmics, poques són les mesures de què disposen o poder desenvolupar enfront de les avingudes, molts els danys que sofreixen i poques les possibilitats de retornar ràpidament després d'una riuada al seu estat originari. Per altra banda és interessant fer notar (per bé que només disposem d'informació referent a l'any 1716) com l'estructura topogràfica de la llar gironina també ens permet veure elements socials diferencials entre els gironins (Boadas, 1986, pp.41-49). A aquest respecte, cal dir que la casa tipus de Girona consta de planta i pis, al qual s'hi accedeix des de l'interior, habitada per una sola família que utilitza la planta baixa per a obrador, taller, botiga, etc. i la primera planta per a habitatge. Però malgrat aquest model de casa tipus (66,5% del total d'habitatges eren d'aquestes característiques l'any 1716), un seguit de trets marquen clarament la diferenciació social entre els habitants de Girona. Als barris de Pedret, Sant Pere i Pont Major, els indrets de la ciutat amb unes característiques arquitectòniques més depriments, predominen les cases d'una sola planta (tres quartes parts del total) i, per tant, els seus habitants i les seves pertinences deuriem estar molt exposats a les avingudes. En canvi, al Mercadal predominen les cases de planta baixa i pis; significativament, les que no tenen més d'una planta es localitzen al Mercadal de Baix, les hortes del Mercadal i el carrer d'en Ginesta. I per últim, al centre de la ciutat, la situació més característica és planta baixa i pis (més de la meitat), per bé que a l'entorn dels carrers més centrals i rics (Abeuradors, Cort Reial, Peixeteries, Mercaders, Argenteria, plaça de les Cols) s'hi localitzen cases de planta baixa i dos pisos, i, també, els dos únics edificis de planta i tres pisos.

TAULA 6.9. L'alçada de les cases, per barris (1716).

	NOMBRE DE SOSTRES				
	1	2	3	4	TOTAL %
Sant Feliu i centre	117 13,58%	436 51,60%	49 5,80%	2 0,23%	604 71,48%
Mercadal	41 4,85%	101 11,95%	1 0,70%	---	143 16,92%
St. Pere, Pedret i Pont Major	73 8,64%	25 2,96%	---	---	98 11,60%
TOTAL	231 27,34%	562 66,51%	50 5,92%	2 0,23%	845 100%

FONT: BOADAS (1986), p.42.

Aquesta estructura típica de la llar gironina persisteix al llarg de tot el segle XVIII, ja que, com s'ha insistit en apartats anteriors, l'escàs augment de les forces productives d'aquests anys es correspon amb l'existència d'espais per edificar dins la muralla (les hortes del Mercadal, per exemple) que permeten donar cabuda a la pressió demogràfica d'aquests anys i incrementar la superfície edificada encara d'una manera horitzontal.

6.4.2.3. L'organització política i institucional.

A partir de l'aprovació dels principis bàsics del Decret de Nova Planta i fins l'any 1840 quatre foren les característiques principals que implicaren un canvi pel que fa a l'ús i gestió dels espais inundables a Girona: una accentuació en les limitacions de les competències locals quant a la gestió de les inundacions, els conflictes entre particulars i l'Ajuntament, la lluita conjunta dels diferents poders per fer front a lesavingudes i la persistència del poder de l'església.

Les limitacions del poder local i la manca de finançament econòmic.

Els principis bàsics del Decret de Nova Planta limiten considerablement les competències de l'Ajuntament quant a l'ús i gestió del seu territori i, això, evidentment,

també s'aplica al cas de les inundacions. A Girona, per exemple, fins a l'any 1743 s'havien realitzat tot tipus d'obres als rius sense que calgués cap tipus d'autorització del govern. A partir de l'11 de febrer d'aquest any, es comunica al Governador de la plaça de Girona que per a qualsevol obra de defensa cal l'autorització prèvia del govern. Sembla ésser que, com el mateix Ajuntament de la ciutat reconeixera l'any 1868, això no creà, en principi, problemes d'entesa importants:

"(...) Desde aquella época el Ayuntamiento se ha entendido con los Gobernadores, ora militares ora políticos, de esta demarcación, para solicitar y obtener el permiso necesario al objeto de ejecutar legalmente toda clase de obras en los rios, sin que en la práctica de ellas se haya opuesto hasta ahora la menor resistencia por parte del ramo de la fortificación (...)" (A.H.M.G., XIII.4.1. *Ponts, passarel·les i palanques*, Lligall núm.13. 1868).

El que sí és cert és que això va repercutir, a la pràctica, a originar un interminable intercanvi de correspondència i disposicions entre l'Ajuntament i el govern, però sempre mancades de solucions efectives. Així l'Ajuntament no es cansa de presentar una i altra vegada projectes d'obres de defensa dels rius al govern, amb pressupostos detallats de despeses que, malgrat ésser reiteradament defensats i aprovats pels seus regidors i altres organismes locals, no troben mai el finançament necessari per dur-los a terme. Per la seva part, el govern insta l'Ajuntament a efectuar algunes obres reclamades per particulars o pels seus tècnics, a supervisar-les i, en algun cas, a promoure alguns projectes concrets de defensa de la ciutat. En ambdós casos queda clar, doncs, la indefinició de competències en matèria d'obres de defensa als rius però, sobretot, la falta del finançament econòmic per fer-les efectives.

A continuació es recullen alguns textos que exemplifiquen aquesta manca de coordinació i entesa i, especialment, el caràcter supervisor i sancionador dels representants del govern central sobre qualsevol actuació realitzada des de l'Ajuntament gironí.

"(...) no alcanzo como puede ser á cargo de la Fortificación la limpia del Albeo del torrente Galligans, toda vez que no tiene esta ninguna connexión con la otras; sí que en todo caso debería serlo de los vecinos á el inmediatos, principalmente de los que posehen casas sobre el mismo, por el beneficio que sin duda se les seguiria de esta obra, que de no hacerse quedan expuestos á frecuentes inundaciones y ruina (...)" (A.H.M.G., I.1.2.8. *Cavaller Governador*, Lligall núm.6. 6 d'abril de 1787. Carta del Cavaller Governador a l'alcalde de Girona).

"(...) Respecto de que en la ultima venida del Rio Oña se ha desbaratado el paso inmediato á la Puerta de envila de esta Ciudad, en esta atención espero se servirá V.S. mandár se recomponga dicho passo, á fin de poderse vadear con Ruedas (...)". (A.H.M.G., I.1.2.8. *Cavaller Governador*, Lligall núm.5. 7 de desembre de 1772. Carta del Cavaller Governador a l'alcalde de Girona).

"(...) Respecto que la Calle de Pedret extramuros de esta ciudad, necesita de alguna recomposició, para quedar con la firmeza y solidez que se requiere (...)" (A.H.M.G., I.1.2.8. *Cavaller Governador*, Lligall núm.5. 13 de desembre de 1773. Carta del Cavaller governador a l'alcalde de Girona).

"(...) Que aquellos reparos de urgentissima necesidad que no admitan espera se practiquen desde luego y sin esperar nueva orden, valiendose para ello la Ciudad de los caudales que huviese mas á mano, con calidad de reintegro, y observando en todo lo posible economía, y una exacta cuenta y razon en que no puede hallarse duda de su legitima inbersion.

Que qualquiere de estas obras que haya de executarse sea con la precisa direcció del Ingeniero y noticia y conocimiento del Cavallero governador respecto de que las relaciones firmadas del primero, y el visto bueno del segundo han de autorizar los pagos (...)" (A.H.M.G., I.1.2.8. *Cavaller Governador*, Lligall núm.5. 19 de novembre de 1777. Carta del Cavaller governador a l'alcalde de Girona).

"(...) nombro al efecto una Comision que se compondra de los dos señores regidores de esta ciudad, y de los bailas de los pueblos colindantes con dicho Río (Ter) en el mismo llano, para que acompañados de los geometras (...) quedando las respectivas Justicias obligadas à hacer realizar el plantio segun lo que disponga dicha Comision en el tiempo y modo que las mismas prefixen, (...) siendo en lo sucesivo responsables dichas Justicias de la conservacion del alveo, plantío y margen, segun lo habrá dispuesto la expresada comision (...)" (A.H.M.G., I.1.2.8. *Cavaller Governador*, Lligall núm.11. 24 d'agost de 1820. Carta del Cavaller governador a l'alcalde de Girona).

Els conflictes entre particulars i l'Ajuntament de Girona.

A mesura que els danys provocats per les inundacions es fan més elevats, més freqüents van essent, també, les queixes dels particulars afectats, que es resisteixen a abandonar les àrees de risc i que, per contra, s'entesten en buscar responsabilitats en tercers, bé en l'Ajuntament, bé en altres personalitats o organismes públics. En el capítol anterior ja s'ha apuntat la polèmica apareguda entorn de les preses del Galligans i del Ter, a les quals es culpa d'ésser la causa de les inundacions de Girona, polèmica que continua perdurant durant aquest anys. Ara cal afegir-hi, també, els enfrontaments entre l'Ajuntament i diferents particulars en relació a la construcció d'obres de defensa dels marges dels rius, bé sigui a instàncies de l'Ajuntament (quan les considera perjudicials

per a la ciutat), bé a iniciativa d'algun particular (quan veu afectats els seus interessos com a propietari).

Respecte a la polèmica de les preses cal dir que ja des del segle XIV, els gironins afectats per les riuades havien, més o menys insistentment, acusat les preses de Monells, al Galligans, i La Manola, al Ter, d'ésser-ne les culpables. Desapareguda la presa de Monells l'any 1732, els veïns de la part baixa de la ciutat segueixen culpant la presa de La Manola de les inundacions. Aviat aquest conflicte origina un enfrontament entre l'Ajuntament i els tècnics, per una banda, i els veïns afectats i el governador, per l'altra. Els primers parlen de:

"(...) excessiva magnitud es sus dimensiones y tan fortificada de carretales y multitud de arboles que con sus raizes la aseguran, que será más fácil la ruina de las murallas que la suya, pues el salido, ô, cuerpo desmesurado de esta presa, y colocado en la garganta, por donde precisamente han de pasar los dos ríos Ter y Oñá engrosados de los fuertes torrentes Guell y Galligans con otros menores, se considera ser estorvo, para la evacuación de la gran cantidad de aguas concurrentes (...)" (A.H.M.G., I.1.2.8., *Cavaller Governador*, Lligall núm.2).

argument que utilitzen davant l'Ajuntament cada vegada que hi ha una inundació important a la ciutat. Els seus defensors es basaven en el fet que si la presa de Monells havia demostrat que no n'era la culpable, molt menys ho seria la de La Manola, que es trobava a un quart d'hora de camí de la ciutat i a un desnivell d'uns 19/20 pams; alhora, salvaguardava els murs i les cases de l'Onyar, ja que evitava o minimitzava el fort corrent de les aigües.

Altrament, l'any 1824 l'Ajuntament s'enfronta amb Bru de Domeny, propietari d'una àmplia extensió de terrenys llindants al Ter, enfrontament que durarà alguns anys. Bru de Domeny es val de la facultat de poder fer obres per a la conservació de les seves propietats a les terres properes al riu per construir un espigó. Això origina un enfrontament amb l'Ajuntament, que no veu amb bons ulls aquesta obra de defensa, ja que considera que representa un perjudici per a la ciutat al convertir-se en possible causa de revingudes²². Sembla ésser que, finalment, l'Ajuntament va aconseguir fer prevaldre el seu criteri. També imposa el seu criteri davant els interessos d'altres

²². A.H.M.G., I.1.2.8., *Cavaller Governador*, Lligall núm.9.

propietaris. Així, l'any 1776, quan Daniel Oliver, pagès de Domeny, fa aturar les obres de defensa de la Devesa que estava duent a terme l'Ajuntament de Girona, al·legant que es feien en terres de la seva propietat, l'Ajuntament continua les obres²³. I també l'any 1824, ordena a José Sardá que arranqui els arbres que va plantar prop del baluard de Figuerola per considerar que eren un perill en cas de crescuda dels rius²⁴

La continuïtat del poder de l'Església.

Durant el segle XVIII i fins la dècada de 1830 l'Església continua intervenint, junt amb les altres autoritats locals, en l'ajut per fer front comú a les inundacions. L'any 1821, per exemple, existeix un acord pel que cada parròquia (Catedral, Mercadal, Sant Pere i Sant Feliu) nomeni comissionats per tractar amb l'Ajuntament les obres que caldrà fer al riu Ter per prevenir inundacions. Però l'exclaustració de 1821 i 1835 i les desamortitzacions de Mendizabal fan decaure la seva força popular, política i econòmica i, de retruc, la seva intervenció en la problemàtica de les inundacions. Per altra banda, l'església continua mantenint la seva influència religiosa sobre la població i prova en són les moltes misses de rogatives, pregàries i ofrenes als patrons de la ciutat que es realitzen en els moments de crisi i les obres de beneficiència posteriors.

Front comú en la lluita contra les inundacions.

Malgrat els freqüents conflictes de competències que es generen entre els poders locals i governamentals, la importància creixent que adquireix la problemàtica de les inundacions a la ciutat arriba a fer possible, en alguns casos, la unió dels diferents organismes i persones que detenten el poder (Ajuntament, clergat, propietaris, Governador) per fer front comú en la demanda d'ajut al Rei o la Reina. Així, a finals del segle XVIII apareixen algunes representacions al poder reial, signades conjuntament pel bisbe, el Governador i l'Ajuntament de Girona, en les quals es demana ajut econòmic

²³. A.H.M.G., I.1.1., *Manual d'Acords*, 1776, f.171 i ss.).

²⁴. A.H.M.G., XIII.4.1., *Ponts, passarel·les i palanques*, Lligall núm.11.

per fer front a les avingudes²⁵. Fins i tot el 1826 es crea una Junta Auxiliar integrada pel Bisbe, el Governador, l'Ajuntament i altres representants de la ciutat per demanar al Rei el producte de la contribució cadastral per a obres al Ter²⁶, demanda que serà reiteradament denegada (veure apèndixs 2 i 3).

Més difícil va ésser, per altra banda, la unió d'esforços entre Girona i els pobles l·lindants. L'ordenació fluvial té en aquests anys un caràcter exclusivament puntual: els enginyers municipals o els tècnics reials en són els principals protagonistes. Els primers, moguts per l'afany de protecció de la ciutat i els seus habitants; els segons, moguts per protegir una ciutat i unes infraestructures defensives (muralls, baluards, camí de França, etc.) estratègiques (Muñoz Corbalán, 1988). En aquest aspecte Girona guarda certa similitud amb el que passava, en aquells mateixos anys, a la ciutat veïna de Perpinyà (Desailly, 1990), on trobem una concepció reial de la problemàtica de les inundacions tributària de les condicions geopolítiques del moment i una concepció local que pretén la protecció integral de la ciutat i els seus habitants i, en un segon moment i com a resultat d'això, la seva prosperitat econòmica, social i el seu embelliment.

Serà a partir del segle XIX que s'albiri el principi d'una ordenació fluvial a nivell de conca. La mostra més eloquent la tenim quan el naixement de la Diputació de Girona l'any 1812 signifiqui l'aparició d'un nou òrgan encarregat de promoure els interessos provincials i supervisar directament els Ajuntaments del seu territori. El 6 de juny de 1821 mana formar una junta de 23 pobles interessats en l'arranjament dels rius Ter i Daró, sota la presidència de l'alcalde de Girona²⁷.

6.4.2.4. Els valors culturals.

La lluita per superar la inseguretad que caracteritza el medi de la societat gironina d'Antic Règim és el principal cavall de batalla de la Girona d'aquests anys, però,

²⁵. A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1778, f.13 i ss.; 1798, ff.36, 212, 278 i 282.

²⁶. A.H.M.G., XIII.4.1., *Ponts, passarel·les i palanques*, Lligall núm.11.

²⁷. A.H.M.G., XIII.4.1., *Ponts, passarel·les i palanques*, Lligall núm.10.

malaauradament, sense gaire èxit. Guerres, crisis de subsistències, malalties infeccioses es succeeixen irremeiablement. Les inundacions, altrament, reforcen aquesta inseguretad del medi, sobretot quan coincideixen, com sovint passa, amb un moment de guerra, contagi o fam.

La ciutat no està disposada, en cap moment, a abandonar els espais inundables que havia ocupat en el període anterior sinó que continua valorant els avantatges que suposa viure en aquestes àrees de risc (fàcil urbanització, disponibilitat de terreny i d'aigua, facilitats de comunicació, etc). Però també hom és conscient de l'enorme abast de les inundacions per a la ciutat, ja que cada vegada els danys són més elevats. Això es tradueix en la proliferació de multitud de projectes d'obres de defensa dels rius, que requereixen una forta inversió de capital que la precària economia local no es troba en disposició d'assumir, i el desenvolupament de sistemes d'alerta i evacuació de persones i béns cada vegada més experimentats. Les inundacions són un problema de primer ordre a la ciutat, a les quals cal posar fi.

Altrament, la ciutat del segle XVIII ja es troba plenament afincada en el territori. El procés expansiu fora muralles fa temps que s'ha aturat i que ha estat substituït per un creixement, amb molts alts i baixos, intern. Es el moment, ara, de buscar les responsabilitats en tercers, i, en aquest cas, en els poders locals i els propietaris, i oblidant que, com deien els pèrits l'any 1732, "haber sido unicamente la grande estrechez que tiene el parage que es dentro la ciudad por donde pasa el dicho rio Oñar"²⁸.

6.4.2.5. L'individu.

Un dels principals trets d'aquest període històric en relació a la problemàtica de les inundacions a Girona és que aquestes es perceben, per primera vegada de manera seriosa, com un important perill per a la ciutat i els seus habitants i a les que cal fer front de manera efectiva amb l'objectiu, primer, d'evitar els danys que causen als seus

²⁸. A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1732, f.375.

habitants, però, també, a continuació, de contribuir a la prosperitat de la ciutat.

"(...) Gerona hoy día la segunda capital del Principado no tiene una plaza para el mercado, no tiene un paseo para solar de sus moradores, no tiene una casa decente para habitar; y si vamos a desentrañar las causas ¿donde las encontraremos Señor Exmo?. En el río y en la fortificación. Venzamos pues estos dos obstáculos: rectificemos la dirección del río, reculemos la fortificación, y tendremos plazas espasiosas, paseos magnificos y casas decentes: Entónces desapareceria esa cloaca inmundada y pestífera, que infesta lo que debiera ser lo mejor y mas bello de esta Ciudad, y Gerona será en breves años el emporio del comercio de la montaña, del Ampurdan, de la Selva y Marina. Su posicion topográfica, unida a la baratura de los artículos de comer, beber y arder, mas la salubridad de su clima y la pacifiquiez de sus habitantes, llamaría sin la menor duda, artistas y gente acaudelada que empleando sus capitales procuren trabajo y el sustento a centenares de familias. (...)" (A.H.M.G., XIII.4.1. Ponts, passarel.les i palanques, Lligall núm.9. 1840)

El caràcter de risc crònic, amb poques víctimes humanes, que va comportar a l'Antic Règim una certa *acceptació* popular del fenomen de les inundacions, és arraconat en raó als creixents danys materials que provoca. Els habitants de Girona no estan disposats a patir eternament els efectes negatius de les inundacions sinó que s'imposen el deure de combatre-les. Fins i tot, el nivell de conscienciació ciutadana serà tan elevat que l'Ajuntament arriba a simplificar els problemes econòmics de la ciutat en una sola direcció, les inundacions. Així queda reflexat en un interrogatori que l'any 1803 l'Ajuntament va respondre i que es troba recollit en el *Manual d'Acords* d'aquest any. Algunes de les qüestions més interessants de llegir es recullen a continuació:

"(...) 3. Si en su término ó en sus unmediaciones hay algun rio, alguna laguna ó aguas estancadas que corrompan el ayre, o algun gran bosque que impida el curso libre de él?.

Son 3 los Rios que circundan, inundan y amenazan al Barrio baxo una proxima ruina, lo que es menester separarso, y aviso tiene representado varias veces a S.M. No hay lagunas, no aguas estancadas, ni tampoco Bosque que impide el libre curso del aire.

6. Si el temperamento ó situacion del Pueblo essano ó enfermo; si es enfermo sedirá si depende de su posicion ó de algunas otras causas, cuáles sean estas y qué género de enfermedades ocasionan?.

El temperamento es medianamente sano, y seria mejor si no incomodasen tanto las nieblas y humedades por razón de los Ríos que suelen causar 'flicciones' y resfriados.

25. Se dirá finalmente qualquiera otra causa que influya ó se crea que influye en la despoblacion de este Pueblo, así como los medios que se crean convenientes para aumentar su poblacion.

Ya se ha dicho que el medio de aumentar su poblacion es quitando los Ríos de la ciudad, que tanto incomodan y que sobre ello se han hecho energicas representaciones al soberano.

94. Se dirá ademas todo quanto se crea conveniente para manifestar el estado actual de la industria de este Pueblo, y los medios para que prospere.

Se considera que el unico medio de hacer prosperar todas las artes y oficios de esta ciudad y de hacer felices a sus ciudadanos seria el de sacar de dentro de ella los Ríos Oña y Galligans y apartar el Ter sobre lo que se han hecho repetidas representaciones al soberano por medio de los señores ministros.(...)" (A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1803, f.73).

6.5. L'ADAPTACIO DE LA SOCIETAT GIRONINA A LES INUNDACIONS.

Com s'ha pogut constatar fins ara, les inundacions esdevenen, en aquest període, un dels principals problemes de la ciutat de Girona (fins i tot en alguns moments s'arriba a dir que l'únic!). Però els gironins no es mostren disposats a abandonar els espais inundables en raó als molts avantatges que suposa la seva ocupació i explotació, així com, tampoc, a patir estoicament unes pèrdues cada vegada més importants i freqüents.

Tot això es tradueix en l'aparició i, sobretot, perfeccionament, del seguit de dispositius de defensa enfront de les avingudes que a continuació es ressenyaran.

6.5.1. Els grans projectes d'obres hidràuliques.

A la construcció de murs de protecció, dics, malecons i espigons als rius que es venia fent des de sempre s'hi afegeix en aquests anys l'aparició dels primers grans projectes hidràulics pensats per prevenir avingudes. Així, ara ja no només es realitzen obres puntuals encaminades a mantenir els cabals dins els seus límits sinó que es comença a pensar en realitzar importants modificacions en els seus llits, com és el cas dels grans projectes de desviament d'alguns rius, o l'actuació conjunta sobre dos o més cursos fluvials. Les raons d'aquest canvi cal cercar-les en la creixent presa de consciència per part de la Corona i el propi municipi de Girona sobre la greu amenaça que representen les inundacions per a la conservació de les fortificacions defensives i el desenvolupament econòmic general de la ciutat. Pensament que sens dubte cal lligar amb la nova concepció de la natura i els recursos en el pensament il·lustrat del segle XVIII (esperit de progrés, optimisme respecte a les possibilitats de controlar i dominar el medi amb el coneixement de les lleis de la natura, etc.) (Urteaga, 1984) i a la importància que prenen els grans projectes d'obres d'infraestructura de caràcter civil i militar que es realitzen a Espanya en aquests anys (Capel, 1988; Capel i altres, 1983). Així, durant el regnat de Felip V moltes seran les mostres de l'interès del monarca per a la defensa de la ciutat realitzades a través de la intervenció de la Intendència General de Catalunya i els governs militars del Principat i de Girona, exemple clar de la

intervenció de l'Estat en la realització d'obres d'infraestructura locals d'àmbit municipal. Altrament, i com afirma Juan Miguel Muñoz (1988), la finalitat última no consisteix només en establir un control estratègic del territori sinó també en fixar un sistema polític i econòmic rentable i segur.

Malauradament, però, aquests grans projectes toparan amb dos obstacles. Per una banda, el fet que es realitzin a escala local i mai a nivell de conca fluvial. Ni tant sols es comptarà, moltes vegades, amb la col.laboració dels municipis limítrofs a Girona i igualment afectats per les avingudes (Santa Eugènia, Salt, etc.). Per l'altra, la manca de finançament econòmic que els farà ràpidament inviables, fet que portarà a dir a Julián de Chía frases tan eloqüents com aquesta:

"(...) Siempre que quiera tratarse de obras de rios, que jamás pueden ser de poco antes, debe saberse de donde ha de salir el dinero, otramente es perder tiempo gastar inutilmente en planos y causas voluntariamente a la superioridad (...)" (A.H.M.G., XIII.4.1., *Ponts, passarel.les i palanques*, Lligall núm.10)

Per fer-nos una idea de la importància que adquireixen en aquests anys aquestes obres d'ordenació fluvial a Girona només cal dir que arriben a ésser més importants i nombroses que les de defensa. Els enginyers militars del segle XVIII es veuen, doncs, obligats a absorbir funcions que van més enllà de les tradicionals: arranament dels camins malmesos per les riuades, ordenació dels cursos fluvials, reconstrucció i construcció de ponts, etc. Així, a principis de segle, els enginyers vinguts de França o els propis de la Corona tindran la missió de posar fi a les eternes preocupacions ciutadanes en relació a les avingudes: allunyar el Ter de la ciutat, desviar l'Onyar i acondicionar el Galligans i el Güell.

A continuació s'exposaran breument, i seguint una ordenació cronològica, els principals projectes d'ordenació fluvial a Girona durant aquest anys. Cal avançar que un estudi detallat sobre els projectes i actuacions hidràuliques realitzades durant el període comprès entre l'any 1715 i el 1746 ja ha estat realitzat per l'historiador Juan Miguel Muñoz (1988). Nosaltres, doncs, ens limitarem a ressenyar breument els projectes i actuacions realitzats en aquest període. En els casos de què es disposa una il.lustració cartogràfica del projecte i sempre que s'ha cregut oportú, s'ha afegit una

còpia del projecte.

. Els projectes de construcció de preses i dics de contenció al Ter dels enginyers José de Bauffé (gener de 1715), Andrés de los Cobos (1728) i Nicolás D'Arcourt (febrer de 1729).

La primera de les obres hidràuliques d'importància que es realitzen al Ter en el període corresponent al regnat de Felip V és la construcció d'una presa al braç que uneix el curs del Ter amb el del Güell, amb l'objectiu de protegir els baluards de Figuerola, Santa Creu i el reducte de Bournonville (veure mapa 6.2.). A diferència de projectes anteriors i, sobretot, posteriors, tant la seva construcció com la remuneració econòmica al contractista es van dur a terme sense problemes. Malauradament, però, la presa aviat va perdre la funció amb què havia estat pensada després de les modificacions que noves riuades van anar produint al braços del Ter.

Es per tot això que l'any 1728 i amb la mateixa finalitat, l'enginyer Andrés de los Cobos projecta tres dics per canalitzar les aigües del Ter vers el llit de l'Onyar. Ara, però, s'enceta una interessant polèmica sobre si havia d'ésser el propi municipi o, pel contrari, la Corona els encarregats de finançar les obres. Finalment, fou la Corona qui va avançar els diners. El mes de novembre de 1728 les obres ja eren acabades, per bé que l'any següent fou necessari fortificar novament l'estructura del dic.

Altrament, l'enginyer francès Nicolás D'Arcourt, durant la seva estada a Girona, informa de la necessitat de fer noves obres de defensa del reducte de Bournonville, projecte que serà recollit i elaborat uns anys més tard per l'enginyer Esteban Panon, el qual proposa dos solucions: reforçar el dic de Bournonville o bé construir una nova presa en el braç del ter que amenaçava la fortificació.

. Grans dics a la confluència de l'Onyar i el Ter (1732-1735).

Davant la manca d'efectivitat del dic de Bournonville per a la salvaguarda de la fortificació del mateix nom i del baluard de Santa Maria, l'any 1732 es pensa en

MAPA 6.2. PRESES I DICS DE CONTENCIO AL TER, PER L'ENGINYER JOSE DE BAUFFE.

Títol original: Curso del rio Ter.

Data: 20 de gener de 1714.

Autors: José de Bauffé, Theodoro Bauffé

Escala Original: 300 tuesas=102 mm (aprox. 1/5735)

Text que acompanya el mapa:

AB: Paraje donde se necesita haser la presa.

R. Baluart de Sta. Crux.

S. Baluart de Figuerola.

I. Reducto de Bournoville.

Planos superior y inferior de la Presa en los quales estan señaladas las distancias de las bigas y las demas maderas y como las piedras han de estar dirigidas.

Perfil de la Presa tromado según la línea el qual como ella a de estar executada interiormente.

Elevacion de la Presa vista desde la parte la qual denota como ella a de estar executada exteriormente.

Procedència: Servicio Geográfico del Ejército. Madrid. Archivo de Planos. Arm. G. Tabla 2ª. Carpeta 4ª, n.575. Sig. LM 3ª Iª - a nº 45.

Reproducció a partir del fons de materials cartogràfics del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona.

Curso del Rio Jor

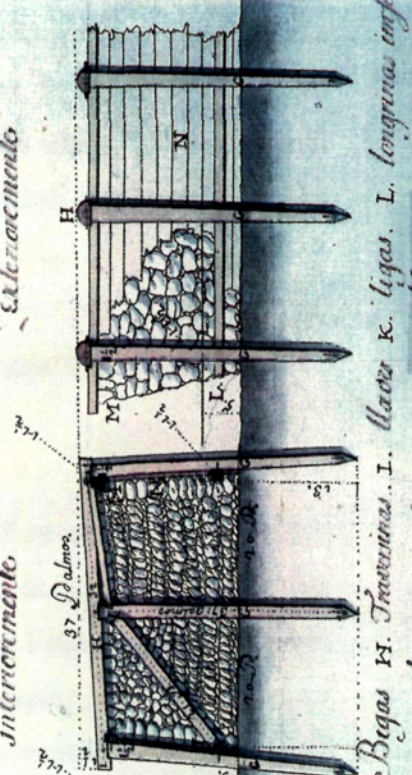
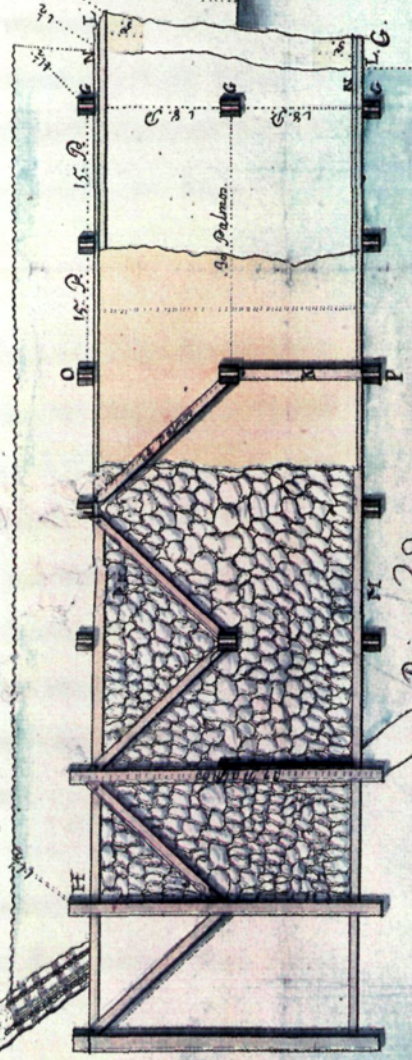
AB Parage donde se necesita, hacer la presa
 R Bataat del Sr Cruz & Bataat de
 Figuerole T. R. duto de Bonneville

Planos Superior y inferior de la Presa en los quales
 estan señaladas las distancias de las bigas y las demas
 medidas y como las piedras hay de estar dirigidas...

Perfil de la Presa tomada
 sobre la linea el qual
 como ella es de estar executada
 interiormente

Elevation de la Presa vista de la
 parte la qual denota como
 ella es de estar executada
 exteriormente

Beigas H. Traverinas. I. Uaer K. ligas. L. longuinas inf
 M. longuinas Superiores. N. tablonas =

edificar un sistema de dics i espigons a la confluència de l'Onyar i el Ter amb la finalitat de prolongar la presa de Bournonville i aconseguir, així, la separació definitiva dels braços del Ter i l'Onyar fins més enllà del baluard de Santa Maria. Diversos seran els projectes que es realitzen amb aquest objectiu, com els dels enginyers Esteban Panón, Miguel Marín i Carlos Beranger (Muñoz, 1988).

. Els projectes de l'enginyer José Fabre i la "Junta de Reales Obras de Gerona" (1737-1743).

A resultes de l'Ordre Reial del 6 de juny de l'any 1737 es constitueix la "Junta de Reales Obras de Gerona", formada pel Governador de la ciutat, el Comissari Ordinador, l'enginyer en cap José Fabre i dos regidors de l'Ajuntament. La seva finalitat consisteix en estudiar i proposar les reformes hidràuliques necessàries per tal de posar fi al problema de les inundacions. El finançament provenia del dret d'entrada de portes de la ciutat, de l'arrendament dels molins fariners municipals i de la venda de gel a la taula municipal, a més dels impostos que es fixen sobre la venda de productes com el vi i la carn. Es tractava, doncs, d'un finançament totalment local de les obres hidràuliques. A més, el fet que el mateix José Fabre formés part de la "Junta de Reales Obras de Gerona" va facilitar els tràmits burocràtics.

L'enginyer francès José Fabre va treballar a Girona d'ençà el 1735 i fins el 1785. D'entre els molts treballs que dugué a terme a Girona destaquen els destinats a reparar les devastacions dels rius Ter, Onyar i Güell en els moments d'avinguda, treballs que es duen a terme, principalment, entre 1737 i 1743. Els projectes de José Fabre es caracteritzaran per la seva ambició, grau de perfecció tècnica i elevat cost, al tractar-se de plans que preveuen l'actuació sobre un determinat curs fluvial en funció d'altres actuacions previstes als altres rius. Amb ell treballaren no només mestres d'obres locals com Agustín Soriano sinó també autèntics especialistes en canalitzacions i obres d'infraestructura hidràulica, com Josep Martí o Josep Arnaudies.

Dos són els projectes hidràulics més coneguts dels realitzats per José Fabre en aquests anys. En el primer, realitzat l'any 1737 per encàrrec del Govern, José Fabre

estudia donar nova direcció al Ter a partir de les següents actuacions:

- construcció d'un mur de 770 peus i una faginada de 147 al llarg de la Roca Foradada,
- construcció d'un dic a Santa Eugènia en el nou curs obert al final de Taialà,
- construcció d'un mur al davant del baluard de Bournonville,
- obertura d'una cuneta per distreure les aigües de la concurrència dels altres rius²⁹.

Aquestes obres, entrebancades per noves riuades, duren cinc anys i costen 80.000 escuts. Com a complement a aquestes obres al Ter i l'Onyar, l'any 1741 José Fabre intenta solucionar el problema de la confluència del Güell amb l'Onyar davant el baluard de Figuerola amb un nou projecte que pretenia canalitzar el Güell en el seu tram final (veure mapa 6.3.). Bàsicament aquest nou projecte consistia en:

- donar nou curs al Güell, fent-lo passar més al nord, des del baluard de Figuerola i fins a l'Onyar.
- construcció d'un dic al Galligans per evitar el seu embassament amb l'Onyar en les èpoques de crescudes.
- construcció d'un dic a l'Onyar a la seva zona de confluència amb el Güell.
- construcció d'un dic nou al Ter en substitució del de Bournonville, que estava molt deteriorat.

Però l'envergadura i abast d'aquestes obres no van ésser suficients per evitar que desapareixessin totalment amb l'avinguda del desembre de 1742.

Aquest fet portà al Governador de Girona l'11 de febrer de 1743 a destituir tant la "Junta de Reales Obras de Gerona" com el mateix José Fabre per a la realització de cap més projecte d'obres als rius. A partir d'aquest moment hauria d'ésser el mateix Governador, amb l'ajut de tècnics experts, el que fes examinar altres mitjans de defensa

²⁹. A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1743, f.20v.

MAPA 6.3. PROJECTE DE DESVIAMENT DEL GÜELL I CONSTRUCCIO DE DICS A LA CONFLUENCIA DEL GÜELL, L'ONYAR I EL GALLIGANS AMB EL RIU TER, PER L'ENGINYER JOSE FABRE.

Títol original: Plano del actual Curso del Rio Guell en las cercanias de esta Plaza, con el Proyecto del nuevo que se le deveria Dar para libertarla de sus efectos. connexo â las obras del ther y Oña como todo lo individualiza la Relacion que separadamente acompaña.

Data: 25 de gener de 1741.

Autor: José Fabre

Escala original: 300 tuesas (aprox. 1/2.440)

Procedència: Servicio Geográfico del Ejército. Madrid. Archivo de Planos. Arm. G. Tabla 1ª. Carpeta 2ª, n.586.

Reproducció a partir del fons de materials cartogràfics del Col.legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona.

Plano del actual town del Rio Snell en las ruinas de una Plaza, en el Reyno de Mexico. Por sus virtudes de ser edificio, como: á los años del Rey y á los años de la redención de la Nación por su señoría, condecoración.

EXPLICACION
 A. Lugar de la Cruz del Rey.
 B. Lugar de la Cruz del Rey.
 C. Lugar de la Cruz del Rey.
 D. Lugar de la Cruz del Rey.
 E. Lugar de la Cruz del Rey.
 F. Lugar de la Cruz del Rey.
 G. Lugar de la Cruz del Rey.
 H. Lugar de la Cruz del Rey.
 I. Lugar de la Cruz del Rey.
 J. Lugar de la Cruz del Rey.
 K. Lugar de la Cruz del Rey.
 L. Lugar de la Cruz del Rey.
 M. Lugar de la Cruz del Rey.
 N. Lugar de la Cruz del Rey.
 O. Lugar de la Cruz del Rey.
 P. Lugar de la Cruz del Rey.
 Q. Lugar de la Cruz del Rey.
 R. Lugar de la Cruz del Rey.
 S. Lugar de la Cruz del Rey.
 T. Lugar de la Cruz del Rey.
 U. Lugar de la Cruz del Rey.
 V. Lugar de la Cruz del Rey.
 W. Lugar de la Cruz del Rey.
 X. Lugar de la Cruz del Rey.
 Y. Lugar de la Cruz del Rey.
 Z. Lugar de la Cruz del Rey.

a du a terme per l'Ajuntament. Tal fou el descrèdit en què caigué l'obra de José Fabre que encara l'any 1761 l'Ajuntament de Girona recorda el fracàs dels seus projectes:

"(...) Si los regidores que eran de la ciudad el año de 1718 hasta el registro que se les hizo en 6 de junio de 1737 hubieran tenido presente lo adeudado en que se hallaba la ciudad para pagar y redimir los cargos que censaban, reditos de (...) atrasados y otros acuses en que se hallaban adeudados, no hubiera el ingeniero D. José Fabre malgastado ni hechado al Río Ter por un canal imaginario de 70 à 80 mil libras que repararon por dichas fabricas, que a la primera avenida del río quedó desvanecido (...)". (A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1761, f.274).

. El projecte sobre el Ter dels enginyers José Martí i José Arnandies (maig de 1743). (veure mapa 6.4.)

El mes de maig de l'any 1743, i després que la forta avinguda del desembre de l'any anterior hagués posat fi a les obres que s'estaven duent a terme al Ter segons el projecte de l'enginyer José Fabre, el projecte dels enginyers José Martí i José Arnandies planteja noves obres al Ter, des de la presa reial dels Molins i fins a la seva confluència amb l'Onyar, a fi de protegir la sèquia d'aquests molins de les avingudes i separar les aigües del Güell i l'Onyar de les del Ter i evitar, així, el seu embassament. Les obres que proposa consisteixen en:

- construcció de nous marges al Ter amb feixines de terra.
- obertura d'un nou canal al Ter que serveixi per canalitzar les aigües durant les avingudes.
- construcció d'un dic a l'Onyar (que ja havia estat aprovat però que encara estava per començar) per tal de separar les aigües dels dos rius.

Aquestes obres, conjuntament amb el dic que s'havia construït al Galligans haurien de facilitar el desaigüe de l'Onyar al Ter i, en conseqüència, disminuir considerablement el risc d'avinguda dels quatre rius.

MAPA 6.4. PROJECTE D'OBRES DE DEFENSA AL TER I L'ONYAR, PER L'ENGINYER JOSE MARTI.

Títol original: Mapa de la Porción del Curso del Rio Ther comprendida desde la presa que llaman Real de los Molinos de esta Ciudad, hasta en frente de ella donde mezcla sus aguas con las del Oña, en que se demuestra el estado de su actual Albeo con el Proyecto que de los diferentes se han meditado, hallamos ser mas conveniente para su seguridad, y la de toda la espasiosa vezina campaña, como tambien para el resguardo de la Assequia de los expressados Molinos contra las Avenidas de dicho Rio y para la separazion de sus Aguas con las de Guells y Oña â fin que no se impidan el Curso unas, â otras, como por menor individualiza dicho Proyecto y la Relazion, que separadamente acomapaña.

Data: 30 de maig de 1743.

Autors: José Martí, José Armandies.

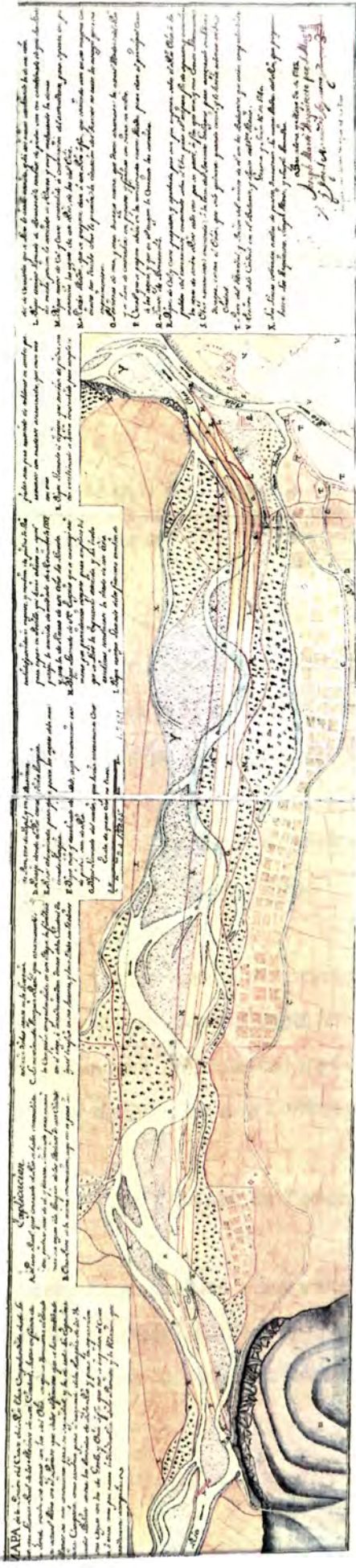
Escala original:400 tuesas=109 mm (aprox.1/7150)

Text que acompanya el mapa:

- A. Presa Real, que cortando el Rio se halla construida con piedras secas de el, y estacas, sirviendo para encaramar sus aguas â la Assequia de los Molinos de esta ciudad.
- B. Otra presa de la misma construcción, cuyo uso es para introducir dichas aguas en laAssequia.
- C. La mencionada Assequia Real que atravesando esta Campaña comprendida en este Mapa la Fertiliza con el riego, è introduziendose dentro de la Ciudad da igual beneficio en sus huertas, y haze Moler sus Molinos de Pan, uno de Papel y un Martinete.
- D. Paraje donde el Rio cruza dicha Assequia.
- E. Roca abugereada para que passen las aguas de la mencionada Assequia.
- F. Dique viejo y arruinado de Salt, cuya construccion era de piedra seca de Rio.
- G. Dique llamado del medio, que havia nuevamente Construido p providencia urgente, y tambien de piedra de Rio para tapar un Portillo, que havia abierto en aquel paraje, la avenida de mediado de Noviembre de 1737 y que la de Henero de este año ha llevado.
- H. Dique llamado de Sta Eugenia que se construyo assi mismo por providencia urgente para remplazo del que se llevó la expresada avenida , y ha buelto arruinar totalmente la citada de este año.
- I. Dique antiguo llamado de los franceses tambien de piedra seca pero revestido de tablones en ambos paramentos con maderos atravesados, que unen uno con otro.
- K. Dique llamado el espigon, que tambien de piedra seca con entablonado se havia construido para remplazo del de Carretales que se llevo la citada avenida, y hà assi mismo arruinado la de este año.
- L. Dique antiguo llamado de Bournonville tambien de piedra seca con entablonado que ha llevado mucha porcion la avenida de Henero, y muy maltratado la demas.
- M. Dique nuevo de Cal y Canto construido â continuacion del antezedente para separar con permanencia las aguas de este Rio, de las del Oña.
- N. Nueva Madre, que se propone dar a este Rio â fin, que corriendo aun en sus mayores crecientes tan derecho como lo permite la zituacion del terreno no cause los estragos que se experimentaron.
- O. Porciones de una, y otra margen nueva, que deben atravesar la actual Madre del Rio y se han de construir con piquetas, y Faxinas con tierra en medio.
- P. Canal que se propone abrir en la mencionada nueva Madre, para dar el principal curso â las aguas, y que en el tengan la corriente las avenidas.
- Q. Fuerte de Bournonville.
- R. Dique de Cal y Canto propuesto, y aprobado, pero aun por empezar sobre el Rio Oña, â espaldas del nuevamente executadosobre el Ther para el reciproco fin de separar y encaminar las aguas de ambos Rios cada uno por su parte, â fin que uno, y otro corran libremente.
- S. Obra nuevamente executada, â la boca del Torrente Galligans para asegurarle su libre desague contra el Oña, que se lo quitava cuando crezia, y le hazia rebozar en la ciudad.
- T. Parte del Mercadal, y Porzion del recinto de el, con los Baluartes, que estan comprendidos.
- V. Porcion de la Ciudad con el Baluarte, y Puerta de Sta. Maria. gerona, y Junio 16 de 1740.
- X. Las líneas colocadas, ocultas de puntos, demuestran la nueva Madre del Rio, que proponen hazer los Arquitectos, Joseph Martí, y Joseph Armandies.

Procedència: Servicio Geográfico del Ejército. Madrid. Archivo de Planos. Arm. G. Tabla 1ª. Carpeta 2ª, nº594. Sig. LM 3ª 1ª - a nº 45; J-10º - 1ª a nº 2.

Reproducció a partir del fons de materials cartogràfics del Col.legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona.

1. On trouve par le...
 2. On trouve par le...
 3. On trouve par le...
 4. On trouve par le...
 5. On trouve par le...
 6. On trouve par le...
 7. On trouve par le...
 8. On trouve par le...
 9. On trouve par le...
 10. On trouve par le...

1. On trouve par le...
 2. On trouve par le...
 3. On trouve par le...
 4. On trouve par le...
 5. On trouve par le...
 6. On trouve par le...
 7. On trouve par le...
 8. On trouve par le...
 9. On trouve par le...
 10. On trouve par le...

1. On trouve par le...
 2. On trouve par le...
 3. On trouve par le...
 4. On trouve par le...
 5. On trouve par le...
 6. On trouve par le...
 7. On trouve par le...
 8. On trouve par le...
 9. On trouve par le...
 10. On trouve par le...

. El projecte de desviament del Ter de l'enginyer Agustín Soriano (setembre de 1743). (veure mapa 6.5.)

El mes de setembre del mateix any 1743 i per ordre del Governador de la ciutat, l'enginyer Agustín Soriano presenta un altre projecte de desviament del Ter de la ciutat que consistia en:

"(...) dar nuevo y mayor Alveo al Río Ter desde la Roca Oradada hasta la Balsa de los Molinos de Pedret, con la latitud en su madre de 150 tuestas, abriendo su curso à la parte superior en el distrito que media desde la citada Roca Oradada hasta las soboneras de Roca, y desde allí hasta la expresada balsa de los Molinos con la latitud de 200 tuestas (...)". (A.H.M.G., I.1.2.8. *Cavaller Governador*, Lligall núm.3).

La important superfície potencialment afectada, però, sobretot, l'elevat cost que la realització d'aquest projecte hagués comportat (molts d'aquests terrenys eren hortes i boscos de propietat particular) fan que aquest projecte mai es dugui a terme.

. El projecte de construcció d'un mur de defensa del Mercadal de l'enginyer Alonso González de Villamar (maig de 1778).

El perill que representaven en els moments d'avinguda les aigües del Ter i el Güell per al barri del Mercadal, porta l'enginyer Alonso González de Villamar a projectar la construcció d'un mur de protecció que des del baluard de la Santa Creu i, seguint la línia de muralla, arribés fins a la confluència del Ter amb l'Onyar.

. El projecte de desviament de l'Onyar de l'enginyer Francisco Soriano (1778).

Després dels greus danys causats a les muralles de Girona per les inundacions dels mesos de novembre i desembre de l'any 1777, l'Ajuntament planteja seriosament la possibilitat de treure l'Onyar del mig de la ciutat. Aquest projecte, encarregat a

MAPA 6.5. PROJECTE DE DESVIAMENT DE L'ONYAR, PER L'ENGINYER FRANCISCO SORIANO.

Títol original: Plano y perfil en que demuestra el Nuevo Curso que se propone dar en el Rio Oñà des de la Creueta hasta Santa Techla en el territorio llamado Congost donde pasa el Rio Ter.

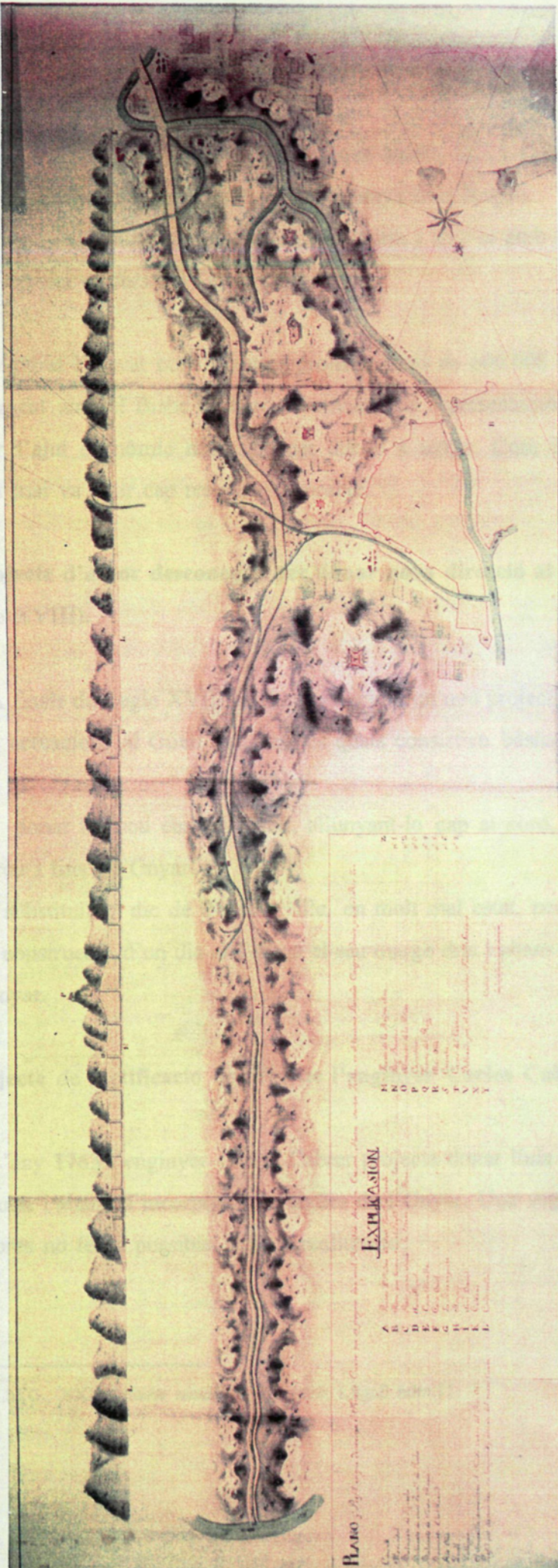
Data: segona meitat s.XVIII.

Autor: Francisco Soriano

Escala original: 200 canas catalanas=47 mm.

Procedència: Arxiu Històric Municipal de Girona. Secció plànols, nº 6 bis.

Reproducció a partir del fons de materials cartogràfics del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona.

PLANO DE LA CIUDAD DE MADRID, CON SU CERCADO, Y LOS RIOS DE MANZANARES Y TAGO, EN SU ENTRADA EN LA CIUDAD, Y EN SU SALIDA DEL TERRITORIO DE MADRID.

EXPLICACION

A	Real Palacio Nacional	11	Real Academia de Ciencias Exactas y Físicas
B	Real Academia de Historia y Geografía	12	Real Academia de Medicina y Cirugía
C	Real Academia de Bellas Artes de San Fernando	13	Real Academia de San Carlos
D	Real Academia de San Juan de los Rios	14	Real Academia de San Gerónimo
E	Real Academia de San Felipe	15	Real Academia de San Isidro
F	Real Academia de San Juan de los Rios	16	Real Academia de San Gerónimo
G	Real Academia de San Felipe	17	Real Academia de San Isidro
H	Real Academia de San Juan de los Rios	18	Real Academia de San Gerónimo
I	Real Academia de San Felipe	19	Real Academia de San Isidro
J	Real Academia de San Juan de los Rios	20	Real Academia de San Gerónimo
K	Real Academia de San Felipe	21	Real Academia de San Isidro
L	Real Academia de San Juan de los Rios	22	Real Academia de San Gerónimo
M	Real Academia de San Felipe	23	Real Academia de San Isidro
N	Real Academia de San Juan de los Rios	24	Real Academia de San Gerónimo
O	Real Academia de San Felipe	25	Real Academia de San Isidro
P	Real Academia de San Juan de los Rios	26	Real Academia de San Gerónimo
Q	Real Academia de San Felipe	27	Real Academia de San Isidro
R	Real Academia de San Juan de los Rios	28	Real Academia de San Gerónimo
S	Real Academia de San Felipe	29	Real Academia de San Isidro
T	Real Academia de San Juan de los Rios	30	Real Academia de San Gerónimo
U	Real Academia de San Felipe	31	Real Academia de San Isidro
V	Real Academia de San Juan de los Rios	32	Real Academia de San Gerónimo
W	Real Academia de San Felipe	33	Real Academia de San Isidro
X	Real Academia de San Juan de los Rios	34	Real Academia de San Gerónimo
Y	Real Academia de San Felipe	35	Real Academia de San Isidro
Z	Real Academia de San Juan de los Rios	36	Real Academia de San Gerónimo

l'enginyer Francisco Soriano, preveia³⁰:

- donar un nou curs de l'Onyar, que aniria de La Creueta a Santa Tecla, al congost del Ter, passant per darrera la muntanya dels Angels.

- treure el Galligans de la ciutat, que aniria a unir-se amb el nou curs de l'Onyar.

- desviar el curs del Güell cap al Ter.

Malgrat l'elevat cost d'aquest projecte (més de 600.000 lliures), l'Ajuntament, conjuntament amb el Bisbe de Girona, envien una representació al Rei amb l'objectiu d'obtenir l'ajut econòmic necessari per dur-lo a terme. Com és de suposar, aquesta demanda mai va tenir cap resposta favorable.

. Un projecte d'autor desconegut per donar nova direcció al Güell (segona meitat del segle XVIII).

A finals del segle XVIII es té constància d'un nou projecte hidràulic que preveia diferents actuacions al Güell i al Ter, les quals consistien bàsicament en:

- donar un nou curs al Güell, allunyant-lo cap al nord, des del baluard de la Santa Creu i fins a l'Onyar.

- substituir el dic de Bournonville, en molt mal estat, per un de nou.

- construcció d'un dic al Ter, en el seu marge dret i abans de la seva confluència amb l'Onyar.

. El projecte de rectificació del Ter de l'enginyer Carlos Cabrer (1763).

L'any 1763 l'enginyer Carlos Cabrer projecta donar línia recta al Ter al seu pas per la ciutat i abans d'incorporar les aigües de l'Onyar. Una vegada més, l'elevat cost de les obres no feren possible la seva realització.

³⁰. A.H.M.G., XXV.1. *Sèrie temàtica-alfabètica*, Lligall núm.11.

. El projecte de desviament del Ter de l'enginyer Salvador Ros (abril de 1802).

Després d'haver projectat diverses obres puntuals de reparació al Ter, l'any 1802 l'enginyer Salvador Ros presenta un projecte que pretenia donar nou curs al Ter, des dels terrenys d'Olivé de Domeny i fins a la Font de l'Abat, per darrera el Puig d'en Roca. Aquest projecte, que consistia, bàsicament, en la construcció d'un gran dic des de Salt i fins a la casa d'Olivé i la rectificació i adequació del llit del Ter, afectava una àmplia extensió de terres de conreu, prats i boscos, fet que, conjuntament amb l'elevat cost de les obres (uns 8 milions de lliures) el van fer ràpidament irrealitzable³¹.

. Els projectes dels enginyers Luis Barnoia i José Cabot o l'eterna lluita per allunyar el Ter de la ciutat (1820-1840). (veure mapa 6.6.)

A principis del segle XIX, el Ter s'ha convertit en un greu perill per a la ciutat de Girona. Cap dels projectes que s'havien plantejat fins llavors havia reeixit. La situació es fa insostenible el mes de desembre de l'any 1819, moment en què, una vegada més, una avinguda del Ter obrirà un nou braç al seu marge dret que s'ajuntarà amb el Güell:

"(...) la terrible avenida del Río Ter en los días 7 y 8 ultimos rompió por su derecha al frente de Salt, y extendió un brazo, que se unió con el Güell en el cauce de este, i cuyo torrente ordinario reforzado con su propia creciente, y con el (...) del brazo de aquel río vencio el corto terreno que lo separaba del baluarte de Figuerola en su desagüe en el Oña; y como ahora batió la casa del mismo baluarte que mira casi al poniente, me parece que no conviene a la fortificación de esta Plaza, por quedar espuesta en adelante a mayor perjuicio, con motivo de haberse de bañar siempre una muralla que tal vez no estará construida con las precauciones convenientes a remitir constantemente el impulso del agua, que podra ser crecido, mientras no se cierre el boquete abierto en la orilla del Ter, en cuya obra creo interesados cuantos bienes posesiones perjudicadas con este extravío a las aguas; y a los habitantes del barrio del Mercadal y a los situados dentro de la ciudad en su (...) llano, especialmente el menor calibre sobre el nivel del agua; (...)." (A.H.M.G. I.1.2.8. *Cavaller governador*, Lligall núm.5.)

Així, trobem el Ter dividit en tres braços: un que es dirigeix cap a la Barca de Sant Ponç, un altre cap a Pedret i un tercer que s'uneix amb el Güell³². Hom veu

³¹. A.H.M.G., I.1.1. *Manual d'Acords*, 1802, f.77v i ss.

³². A.H.M.G., XIII.4.1., *Ponts, passarel·les i palanques*, Lligall núm.11.

MAPA 6.6. ELS TRES BRAÇOS DEL RIU TER (1825).

Títol original: no consta.

Data: 16 de desembre de 1825.

Autor: no consta

Escala original: no consta

Text que acompanya el plànol:

- A. Riu Ter.
- B. Trench que acostuma fer lo Ter en les rihuedes.
- C. Trench que baixa del Ter y se uneix ab Guell.
- D. Arbres de Bru de Domeny.
- E. Carretera que va à la Roureda.
- F. Guell.
- G. Riu Oñá.
- H. Casa de la Barca.
- I. Horts de la part de ponent.
- J. Los sis horts que novament se han arrencats.

Procedència: Arxiu Històric Municipal de Girona. Fons plànols, nº 52.

Reproducció a partir del fons de materials cartogràfics del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona.

Día 16. Diciembre de 1805.

Español.

- A Río Ter.
- B. Trench que naxiona fer lo Ter en las riuadasas
- C. Trench que lassa del Ter, y se unix ab Guell.
- D. Arbre de Brú de Dumeny.
- E. Carriera que va a la Roureda.
- F. Guell.
- G. Río Chá.
- H. Casa de la Barca.
- I. Horts de la part de Puant.
- J. Les cas horts que nomment se han arrenat.

necessari, doncs, tancar el segon i tercer braç i obligar les aigües a passar pel seu llit originari. El projecte dels enginyers Luis Barnoia i José Cabot (agost de 1820) preveu la construcció d'un espigó transversal als dos braços i una plantació d'arbres a fi de reforçar el terreny i la vorera dreta del riu³³.

El setembre de l'any 1824 tenim notícia que l'Ajuntament havia començat a endegar algunes d'aquestes obres. El problema ve ara perquè Josefa i Joaquim Bru de Domeny, propietaris d'una àmplia extensió de terreny dels marges del Ter, es neguen a destruir l'espigó que protegeix les seves propietats, i que, en opinió de l'Ajuntament de Girona, impedeix el lliure pas del Ter i porta les aigües cap a la ciutat. D'entre les obres que en aquests anys es realitzen cal destacar l'obertura el 1827 d'un nou canal projectat per l'enginyer Luis Barnoia, anomenat Canal de la Roureda. Durant els anys següents, es realitzen diferents obres d'acondicionament d'aquest canal però que, no essent suficients, reclamen l'elaboració de nous projectes, bé a iniciativa dels propietaris dels terrenys lindants, bé dels mateixos enginyers Barnoia i Cabot. La intenció última és, sempre, allunyar el Ter de la ciutat mitjançant la construcció de preses que barrin el pas de les aigües cap als braços del riu (com el que s'uneix amb el Güell) que corren més propers a la ciutat.³⁴

El problema continua essent, una vegada més, l'elevat cost d'aquests projectes. Se sol·liciten ajuts al Rei, com l'any 1829, en què es demanen els arbitris del cadastre i les vendes de la Universitat Literària, i que vinguin 50 presidaris, mantinguts per la reial hisenda, per dur a terme les obres. Malauradament, les negatives per part del Rei se succeeixen una rera l'altra (anys 1829, 1830 i 1831).

Això obliga els governs locals a abandonar la idea d'un finançament reial i a recórrer als propietaris de Salt, Santa Eugènia i Girona. Per exemple, l'any 1833 es té coneixement d'un projecte conjunt per a obres de reparació del Ter a Salt, Santa

³³. A.H.M.G., I.1.2.8. *Cavaller governador*, Lligall núm.11.

³⁴. A.H.M.G., XII.4.1. *Ponts, passarel·les i palanques*, Lligalls núms.10 i 11.

Eugènia i fins a la seva confluència amb l'Onyar³⁵, línia d'actuació que tindrà continuïtat durant els anys següents i que repercutirà, principalment, en la compra de terrenys a particulars d'aquests tres municipis per a la rectificació del Ter.

6.5.2. Obres de correcció hidrològico-forestal: les plantacions d'arbres a les ribes dels rius.

Les plantacions d'arbres a les ribes dels rius eren una mesura d'adaptació de llarga tradició a Girona. A diferència de les obres hidràuliques, no precisaven de cap coneixement tècnic previ (pel que eren a l'abast de qualsevol propietari de terrenys llindants als rius), la seva realització era molt més econòmica i, també, resultaven rendibles per als propietaris, ja que els beneficis que en podien extreure de la seva tal.la (fusta) podien arribar a contribuir considerablement la seva economia. Així doncs, combinades amb les obres hidràuliques, entren dins el ventall de mesures de correcció hidrològica més usual entre els projectes dels enginyers de l'època.

Malgrat això, el seu ús abusiu per alguns propietaris, per motivacions clarament especulatives, va arribar a plantejar greus problemes, com l'estrenyiment del llit dels rius en alguns trams concrets, l'obertura d'escletxes en els talussos que les aigües aprofundien fins a trencar-los o el fet de suposar un obstacle sota els arcs dels ponts. No ens ha d'estranyar, doncs, que conjuntament a les ordres i disposicions que reclamen la plantació d'arbres als marges dels rius s'intercalin, en alguns moments, disposicions que ordenen la seva tal.la.

D'entre els principals projectes de defensa enfront de les inundacions que contemplen les plantacions d'arbres com a actuació bàsica cal destacar-ne dos: el de l'enginyer Mac Evans de l'any 1733 i el de l'enginyer Ignacio Albrador de la segona meitat del segle XVIII.

³⁵. A.H.M.G., XIII.4.1. *Ponts, passarel·les i palanques*, Lligall núm.10.

. El projecte de l'enginyer Mac Evans (abril del 1733). (veure mapa 6.7.)

Sens dubte el projecte de plantació d'arbres de ribera de l'enginyer Mac Evans fou el més important i estudiat que es va arribar a realitzar durant el segle XVIII. Consistí en la plantació d'oms, blancs i negres, i salzes, als sorrals de les ribes del Ter amb l'objectiu de fixar-ne les terres i posar fi, així, als danys que causaven les periòdiques inundacions del riu. Alhora tenia l'avantatge de proporcionar fusta per a Girona (veure apèndix 1).

. El projecte de l'enginyer Ignacio Albrador (segona meitat del segle XVIII).

L'enginyer Ignacio Albrador projecta la plantació d'arbres i altra tipus de vegetació a la Devesa a fi de protegir-la de les inundacions. El seu projecte té la particularitat de proposar diferents tipus de vegetació (arbres de ribera, arbusts, etc.) per a diferents espais riberencs, i també la tal·la d'alguns arbres existents per tal de construir feixines que serviran de presa.

Si bé no es tracta d'una mesura de correcció estrictament hidrològico-forestal, cal parlar també d'un tipus d'actuació realment sorprenent que es va posar en pràctica a principis del segle XIX per ordre del Governador de Girona: llaurar el llit de l'Onyar, dies abans de les Fires de Sant Narcís (a finals del mes d'octubre), a fi que les primeres avingudes aprofundissin el llit del riu a l'endur-se les sorres i terres de la seva superfície³⁶.

Per últim, cal dir que no es té notícia de la conscienciació que existia per la conservació dels boscos i la seva repoblació com a mesura més per prevenir les inundacions. Es té constància, però, del deteriorament d'algunes àrees forestals de la ciutat, ja que el novembre de 1830 el Governador es veu obligat a ordenar la protecció dels boscos (especialment els situats al barri del Pont Major) de la destrucció dels

³⁶ A.H.M.G., I.1.2.8. *Cavaller governador*, Lligall núm.11.

MAPA 6.7. EL PROJECTE DE PLANTACIO D'ARBRES ALS MARGES DEL TER DE L'ENGINYER MAC EVANS (1733).

Títol original: Plano para la inteligencia del Plantío que se propone en el margen del Rio Ther cerca de la Plaza de Gerona

Data: 26 d'abril de 1733.

Autor: Mac Evan

Escala original: 100 tuesas=79 mm (aprox.1/2344)

Text que s'acompanya: veure apèndix 1.

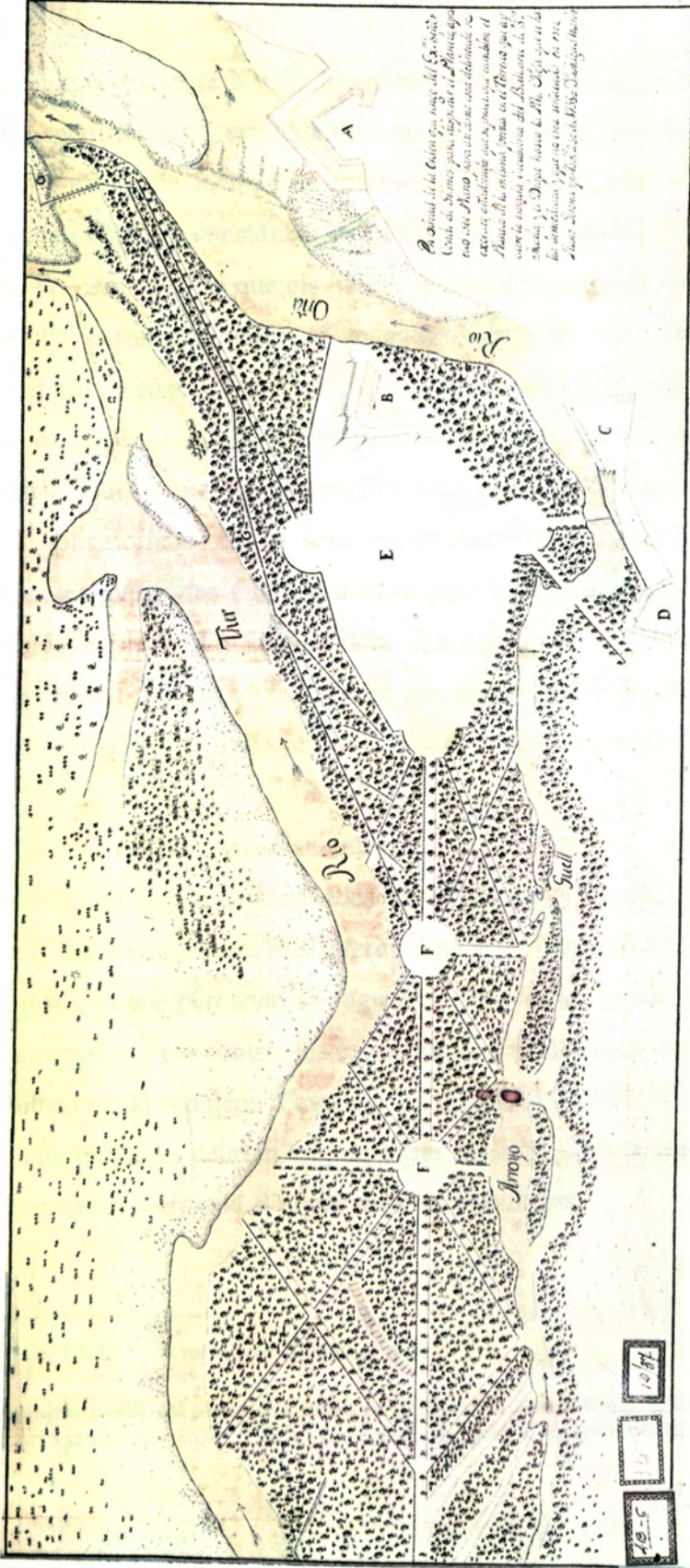
Procedència: Biblioteca Central Militar. Archivo Histórico Militar. Madrid. N° 9602 N° hojas 3. Sig. 6-3-70.

Reproducció a partir del fons de materials cartogràfics del Col.legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona.

Plano para la Ciudad de San Pedro de Tur
 que se propone en el
 año de 1704. Tur, sede de la Plaza de San
 Pedro.

- Explicacion.**
 A. Balcón de la Plaza de San Pedro.
 B. Plaza de San Pedro.
 C. Plaza de San Pedro.
 D. Plaza de San Pedro.
 E. Plaza de San Pedro.
 F. Plaza de San Pedro.
 G. Plaza de San Pedro.

Nota.
 A. Balcón de la Plaza de San Pedro.
 B. Plaza de San Pedro.
 C. Plaza de San Pedro.
 D. Plaza de San Pedro.
 E. Plaza de San Pedro.
 F. Plaza de San Pedro.
 G. Plaza de San Pedro.

Nota.
 A. Balcón de la Plaza de San Pedro.
 B. Plaza de San Pedro.
 C. Plaza de San Pedro.
 D. Plaza de San Pedro.
 E. Plaza de San Pedro.
 F. Plaza de San Pedro.
 G. Plaza de San Pedro.

1704
 14
 1087

Escuela de Tur

ramats i l'extracció de llenya³⁷.

6.5.3. Modificacions estructurals i no-estructurals a habitatges, edificis i altres obres civils.

A principis del segle XVIII, la societat gironina comença a tenir un cert bagatge pel que fa a modificacions estructurals i no-estructurals a realitzar en els habitatges i edificis, a fi i efecte de facilitar la protecció i l'evacuació de béns i persones. Així, Julián de Chía (1861) té constància que l'any 1732 es foraden les parets de les parets mitgeres de les cases per tal que els habitants de les zones més baixes puguin posar-se fora de perill³⁸. Sistema aquest que en aquests anys els habitants de Girona anirant perfeccionant fins arribar a substituir la improvisació en els moments de perill per la construcció de portes a les parets mitgeres de les cases que perduraran fins al nostre segle. L'èxit d'aquesta mesura fa que fins i tot les mateixes autoritats locals disposin el 1829 la obligatorietat de la seva construcció en aquelles cases periòdicament afectades per les avingudes ("con una llave para cada uno, como han verificado otros con el debido éxito"). La importància d'aquestes portes arriba a ésser tal que l'Ajuntament arriba a crear aquest mateix any una comissió de reconeixement per a la senyalització dels llocs on calia obrir les portes (veure apèndixs 4 i 5).

Si bé no pensades pròpiament com a mitjà per fer front a les avingudes, l'estructura topogràfica de determinades cases gironines també pot interpretar-se com una mesura d'adaptació eficaç. Ens referim aquí a les cases que consten de planta baixa i un o més pisos, ja que permeten salvaguardar els seus habitants i les seves pertinences en els pisos superiors; per contra, les cases que només compten amb planta baixa, tenen greus dificultats en el moment d'evacuar béns i persones. No es té constància escrita, però segur que també es deuriem emprat altres mesures com la construcció d'embans a les portes per evitar l'entrada d'aigua dins els habitatges.

³⁷. A.H.M.G., I.1.2.15. *Govern Civil*, Lligall núm.1.

³⁸. Algun arxiver municipal posterior a Julián de Chía sembla constatar que la primera referència a aquests mitjà d'evacuació ja data del 1678. (CHIA, sense data, anotació al marge en llapis).

Per últim, l'obertura de portes aparadades a les muralles de la ciutat, amb la finalitat que les aigües tinguessin fàcil sortida, representa un altre exemple de modificació estructural, en aquest cas a una obra pensada per a la defensa enfront dels atacs de les tropes enemigues.

6.5.4. Els sistemes d'informació i alerta.

La implantació de determinats sistemes d'informació i alerta entre els habitants potencialment afectats comença a ésser, al segle XVIII, una pràctica habitual entre els òrgans de poder locals. En els moments de crescuda dels rius, l'Ajuntament mana vigilar el nivell de les aigües als peons i *mestres* de la ciutat a fi de poder donar l'alerta en el cas que l'avinguda es produeixi. No es coneix, en aquests anys, de cap sistema d'informació a nivell de conca fluvial. Els tocs de campana des de l'Ajuntament o la Catedral serveixen per alertar els veïns que, ràpidament, s'apressen a traslladar els seus béns de les plantes baixes i els soterranis als pisos superiors i, arribat el moment, a fugir cap a les parts més enlairades de la ciutat.

6.5.5. L'evacuació de béns i persones.

Un dels sistemes d'evacuació que amb el temps esdevindrà més típicament *gironí* són els famosos ponts de fusta que es col.loquen a banda i banda de carrer per tal de permetre el pas d'un cantó a l'altre i, així, l'accés a zones enlairades i lluny del perill de les aigües:

"(...) els veïns de les cases de la plaça de les Cols i del carrer de l'Argenteria que donaven al riu, obrien una porta que donava al pis del costat (els primers pisos), i a través d'elles es podien arribar fins al carrer de les Ballesteries, on entre les cases 12 i 9 la brigada de bombers pontoners posava un pont de fusta que comunicava la casa del calderer Barressets amb la d'enfront, des de la qual, a través de la casa Broqués (després Sambola) s'anava a la Forca. Altre pont es muntava al carrer dels Calderers, a can Barnoi, on de la mateixa manera els veïns d'aquell carrer i els de la Barca passaven a la pujada de Sant Feliu (...)" (Gibert, 1946, p.268).

La il.luminació els carrers amb torxes o fanals als balcons i l'ús de bales són algunes de les altres mesures dictades per l'Ajuntament de Girona a fi de facilitar les

tasques d'ajut i evacuació en els moments crítics.

6.5.6. Manifestacions religioses.

Quan els rius amenaçaven en desbordar-se, molts dels habitants afectats i el mateix Ajuntament no veien altra mitjà d'ajut i salvació que oferir misses de rogatives i pregàries als patrons de la ciutat, o altres manifestacions religioses derivades del fervor religiós que caracteritza el temperament de la societat gironina en aquests anys. Els que abandonaven les seves llars, es dirigien cap a la part alta de la ciutat, als convents de Sant Domènec i a la Catedral, on a l'altar major s'exposava el Santíssim i es feien pregàries.

Una de les manifestacions religioses més practicades en aquests anys són les famoses "pomes de Sant Narcís", pomes beneïdes o que es posaven dins o prop del sepulcre del sant i que es repartien després entre els debots que les empraven en els casos de malaltia però, sobretot, en les situacions de perill de desbordament d'alguns dels rius, sobretot l'Onyar. Llavors els veïns de les cases properes al riu les tiraven a les aigües enfurismades de l'Onyar amb la creença que així amainarien.³⁹

6.5.7. Els ajuts post-catàstrofe.

En aquests anys els ajuts post-catàstrofe provenen exclusivament dels poders locals i es limiten, a curt termini, a actuacions estrictament d'higiene i sanitat urbanes (la neteja del fang dels carrers i cases, la neteja de les clavagueres, el drenatge de les aigües embassades, etc.). A mig i llarg termini, aquests ajuts tenen per objectiu la reconstrucció dels serveis i les infraestructures col·lectives que havien resultat afectades.

³⁹. Significativament, les pomes que havien estat dins o a prop del sepulcre de Sant Narcís es repartien entre les classes privilegiades de la ciutat, mentre les pomes que només havien estat beneïdes es donaven a les classes més modestes. (Gibert, 1946)

6.6. CONCLUSIONS.

El procés de transició entre l'Antic Règim i la nova societat burgesa que iniciarà el procés d'industrialització dibuixa una ciutat particularment vulnerable a les inundacions i que, en conseqüència, es veu obligada a desenvolupar sistemes de defensa per fer-hi front.

- Per una banda, hom pot parlar d'una vulnerabilitat territorial *consolidada*, resultat de la inexistència de grans canvis en l'ocupació de les àrees inundables en relació a l'etapa anterior. Girona es troba en aquests anys més abocada a la reconstrucció o reocupació d'espais dins el recinte murallat que no a l'expansió i ocupació de nous terrenys. Només l'increment de l'activitat agrària comporta una major ocupació i explotació d'espais vulnerables a les avingudes, els terrenys més propers al Ter.

- En segon lloc, també en aquesta etapa continua sense existir una diferenciació social clara en el moment d'ocupar les àrees més vulnerables a les avingudes. Si bé el clergat i algunes persones pertanyents a les classes privilegiades continuen ocupant les parts més elevades de la ciutat, la resta de la població es distribueix per la part més baixa de la ciutat. Les diferències socials apareixen, altrament, en relació a les possibilitats d'adoptar sistemes per fer front a les avingudes. Aquí es veu una vegada més com les limitacions econòmiques de les classes més modestes els impedeixen adoptar estratègies individuals efectives (mesures estructurals als habitatges i edificis, per exemple) però, sobretot, superar les dificultats per refer-se dels estralls que cada nova inundació causa a la seva precària situació social i econòmica.

- En tercer lloc, també es constata l'existència d'una vulnerabilitat productiva semblant a la del període anterior, per bé que les pèrdues econòmiques degudes a les avingudes es presenten cada vegada més elevades. L'increment, tant de les terres de conreu i la intensificació dels sòls com, sobretot, dels conjunts productius subordinats a aquest sector (molins) i les seves infraestructures (canals, preses, recs, etc.) ho expliquen. El comerç i la petita producció artesanal que se situa al centre de la ciutat

i alguns barris, que ocupa la planta baixa dels edificis, continua essent una de les activitats productives més vulnerables a les crescudes dels quatre rius.

- I per últim, la persistència de la societat gironina a viure en aquests espais inundables, alhora que la seva negativa a suportar pèrdues cada vegada més importants, va comportar la proliferació, perfeccionament i consolidació de determinats sistemes de defensa de caire individual. La consolidació de sistemes com la modificació estructural d'habitatges i edificis (portes a les parets mitgeres de les cases, estructura de planta baixa i pis o pisos, etc.) i el perfeccionament dels sistemes d'alerta i evacuació (ponts de fusta, rutes d'evacuació, centres d'acolliment, etc.) es presenten, a la pràctica, com un dels millors sistemes d'adaptació, per bé que continuen les manifestacions religioses de tot tipus. La construcció d'obres d'infraestructura hidràulica, combinades o no amb les plantacions d'arbres a les ribes dels rius, si bé són concebudes com les mesures d'adaptació més eficaces, que treurien *per sempre* el problema de les inundacions de la ciutat, resulten ràpidament inviables per manca de finançament econòmic.

**CAPITOL 7. LES INUNDACIONS A GIRONA DES DEL 1841
AL 1950.**

7.1. INTRODUCCIO.

A partir del primer terç del segle XIX Girona albira una època de canvis profunds que havien de reemplaçar definitivament les velles estructures de l'Antic Règim: la industrialització, les desamortitzacions, la necessitat de créixer fora muralles, etc., perfilen un nou salt endavant en la història de la ciutat. Però malgrat que es poden comptabilitzar progressos significatius a cavall entre els finals del segle XIX i els començaments del present segle, Girona continuarà essent durant tota la primera meitat d'aquest segle una ciutat sense les grans transformacions que, a tots nivells, experimenten altres ciutats catalanes de característiques semblants. Girona, entossodida en conservar la seva fesomia de ciutat comercial i burocràtica, poc oberta a les iniciatives industrials, haurà d'esperar a la segona meitat del present segle per experimentar els canvis més radicals a la seva imatge.

L'estructura d'aquest capítol segueix essent la mateixa dels dos anteriors: descripció de les característiques generals de Girona en aquest model, presentació de la problemàtica concreta de les inundacions i anàlisi de les dimensions que pren la vulnerabilitat i les diferents formes d'adaptació a les avingudes a través dels diferents components que les expliquen. Unes breus conclusions finals tanquen el capítol.

7.2. GIRONA, LA CIUTAT DEL PROGRÉS.

A continuació s'explicitarà l'evolució i les transformacions que, a diferents nivells, presenta la Girona que va des de l'any 1841 i fins el 1950. A partir d'aquí, ens trobarem en disposició d'estudiar i entendre el paper que hi juguen les inundacions.

7.2.1. Les condicions demogràfiques.

Fins a inicis de la dècada de 1840 la població de Girona no aconsegueix recuperar els nivells assolits a començaments del segle XVIII. Les crisis continuades del segle XVIII i principis del XIX però, sobretot, la "Guerra del Francès", en foren la causa principal.

En aquesta llarga etapa de recuperació demogràfica hi juga un paper important la població provinent del camp gironí que, fugint de la crisi agrària de començaments de segle i del clima d'inseguretat del medi rural desencadenat per les guerres carlines, va a ocupar els llocs de treball generats per la incipient industrialització de la ciutat. Malauradament, però, aquesta incidència positiva que va comportar sobre la població la instal·lació d'algunes fàbriques i el procés desamortitzador, no va tenir continuïtat. Això va repercutir, juntament amb algunes crisis de subsistències com la de l'any 1867 i l'epidèmia de còlera del 1885, en l'estancament demogràfic que caracteritza la resta de segle.

La mateixa tendència a l'estancament demogràfic perdura al primer terç del segle XX i només apareixen els primers signes de revifalla als anys trenta, per bé que frenats aviat per l'esclat de la guerra civil. L'increment de la població entre els censos de 1930 i 1936 és resultat de l'augment del nombre d'immigrants procedents de fora de Catalunya. En canvi, l'increment de la mortalitat i la davallada de la natalitat i la nupcialitat que va comportar la guerra civil incideixen negativament en la demografia gironina: dels 29.632 habitants del 1940 als 28.915 habitants del 1950, el que significa un endarreriment en el nombre d'habitants per primera vegada en aquest segle.

TAULA 7.1. La població de Girona (1830-1950).

ANY	NUMERO D'HABITANTS
1830	6.383
1842	8.172
1857	14.615
1860	14.341
1877	15.015
1887	15.497
1900	15.787
1910	17.045
1920	17.691
1930	21.845
1936	23.871
1940	29.632
1950	28.915

FONT: ALBERCH i CASTELLS (1985), pp.135 i 145.

7.2.2. Les condicions econòmiques.

Fins cap a l'any 1840 Girona no comença a experimentar les transformacions econòmiques que a altres ciutats catalanes havia comportat anteriorment el procés d'industrialització. Només a partir de la desamortització de Mendizábal de l'any 1835 (que suposa la dotació de sòl adequat per a les instal·lacions industrials a la zona del Mercadal on, a més, es compta amb la sèquia Monar), la ciutat no entra en un creixement industrial de tipus modern. Tres són inicialment els sectors industrials principals: el paper, amb les fàbriques de La Gerundense (1843) i La Aurora (1845); la fabricació de maquinària, amb les empreses Planas, Junoy, Barné i Cia (1857) i la fundició La Palma (1861); i el tèxtil, amb les indústries Joan Planas (1823) i Pau Bosch (1845). Amb el pas dels anys s'hi afegiran la farinera Ensesa (1898) i la fàbrica tèxtil Gròber (1890).

Aquesta feble industrialització no va suposar, però, la davallada dels sectors econòmics tradicionals de la ciutat i, així, els funcionaris i els petits comerciants continuen dominant el panorama econòmic fins entrat el segle XX. Ramon Alberch i Narcís Castells (1985) descriuen amb les següents paraules la situació econòmica de la Girona de principis de segle XX:

"(...) La nostra ciutat seguia vivint tancada en ella mateixa, sense cap possibilitat de recuperar el temps perdut a la segona meitat del segle XIX quan s'industrialitzen bona part de les ciutats catalanes de semblant pes demogràfic, i a més a més sense el potencial humà necessari per endegar projectes mínimament ambiciosos; altrament, la capitalitat administrativa lluny de significar un incentiu per al creixement econòmic, esdevé un factor de potenciament de les seves funcions burocràtiques i administratives (...)". (p.147)

Efectivament, durant el primer terç del segle XX, el trasllat l'any 1908 de la foneria Planas a Barcelona només es veu compensat per la instal·lació d'algunes poques indústries: el 1909 s'inagura una nova foneria, el 1912 comencen les obres de construcció dels tallers del ferrocarril de M.S.A. (Madrid-Saragossa-Alacant), el 1913 entra en funcionament la farinera Teixidor, el 1918 la fàbrica de productes químics de Palau i el 1924 la Central Elèctrica Berenguer. L'activitat econòmica, doncs, continua fonamentant-se fins a mitjans de segle en el comerç que es beneficia de la capitalitat administrativa de la ciutat per atreure els habitants de les rodalies a les nombroses fires i mercats que periòdicament s'hi celebren. Altrament, la capitalitat administrativa comporta el desenvolupament dels sectors administratius i financers.

7.2.3. Les condicions urbanístiques. (veure mapes 7.1., 7.2., 7.3. i 7.4.)

Importants canvis urbanístics tenen lloc a la segona meitat de segle XIX. En primer lloc, els camins i carreteres que duen a les muralles acaben per configurar els barris de Pedret i de la Rutlla. En segon lloc, el procés de desamortització que s'inicia el 1835 i que comporta l'enderrocament de convents, facilita la parcel·lació i ocupació dels nous espais per vies urbanes i habitatges, com el carrer Nou, la plaça del Gra, la plaça de la Independència i la nova urbanització del carrer Santa Clara. En tercer lloc, el trasllat dels cementiris parroquials a Vilarroja també suposa un important guany de terreny dins la ciutat. I per últim, l'ensorrament de 22 cases del barri de Sant Pere a conseqüència del desbordament del Galligans de l'any 1843 obligarà a una nova

MAPA 7.1. GIRONA A PRINCIPIS DE SEGLE XX.

Títol original: Plano de la ciutat de Gerona. Aprovat per l'Ajuntament y pel Govern.

Data: publicat el 1913-1918.

Escala original: 500m=75mm.

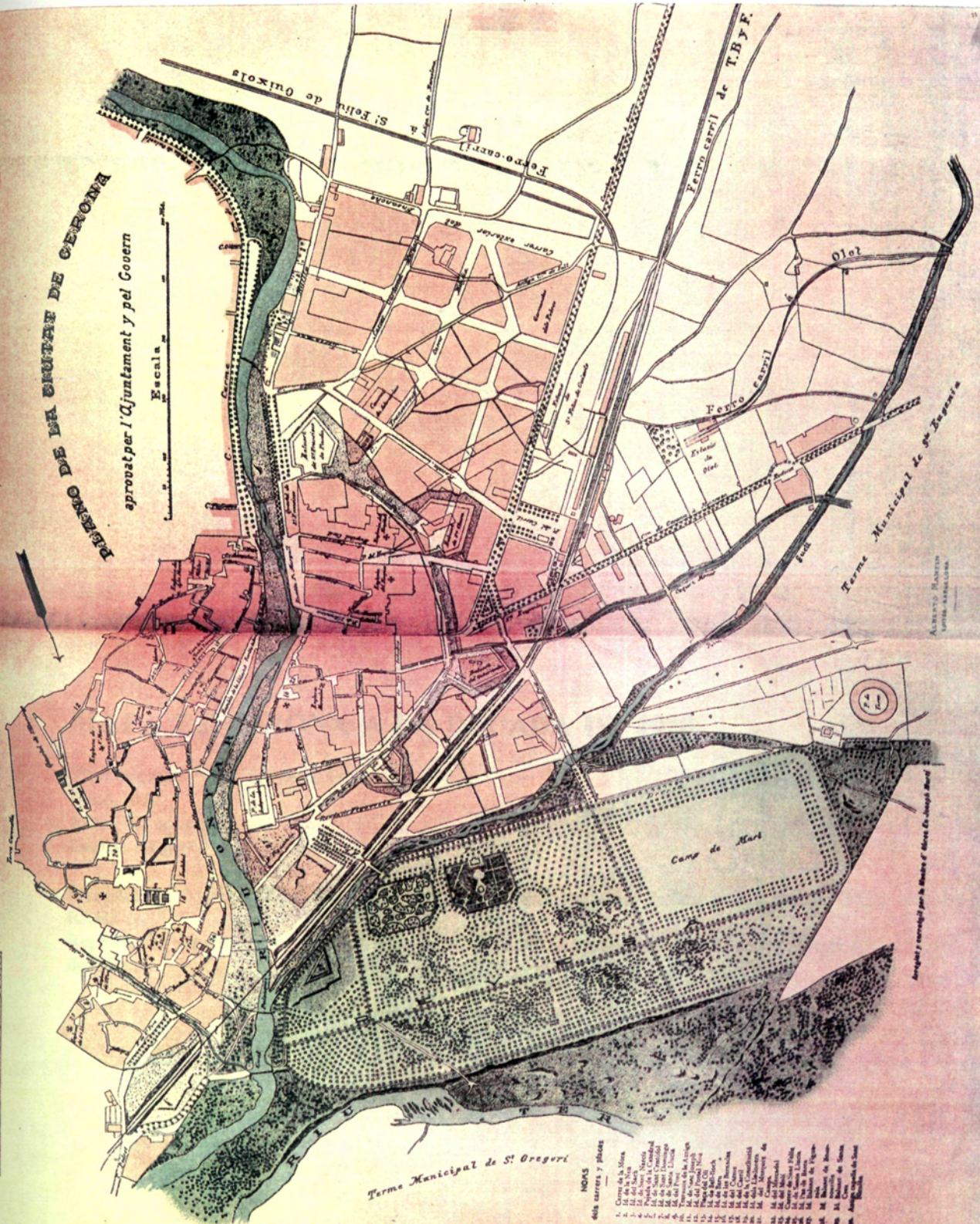
Autor: no consta

Procedència: Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona. Biblioteca 91.646.71-Car.

Reproducció a partir del fons de materials cartogràfics del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona.

PLANO DE LA CIUTAT DE GERONA
aprosat per l'ajuntament y pel Govern

Escala
0 100 200 300 400 500 600 700 800 900 1000

Terme Municipal de S. Gregori

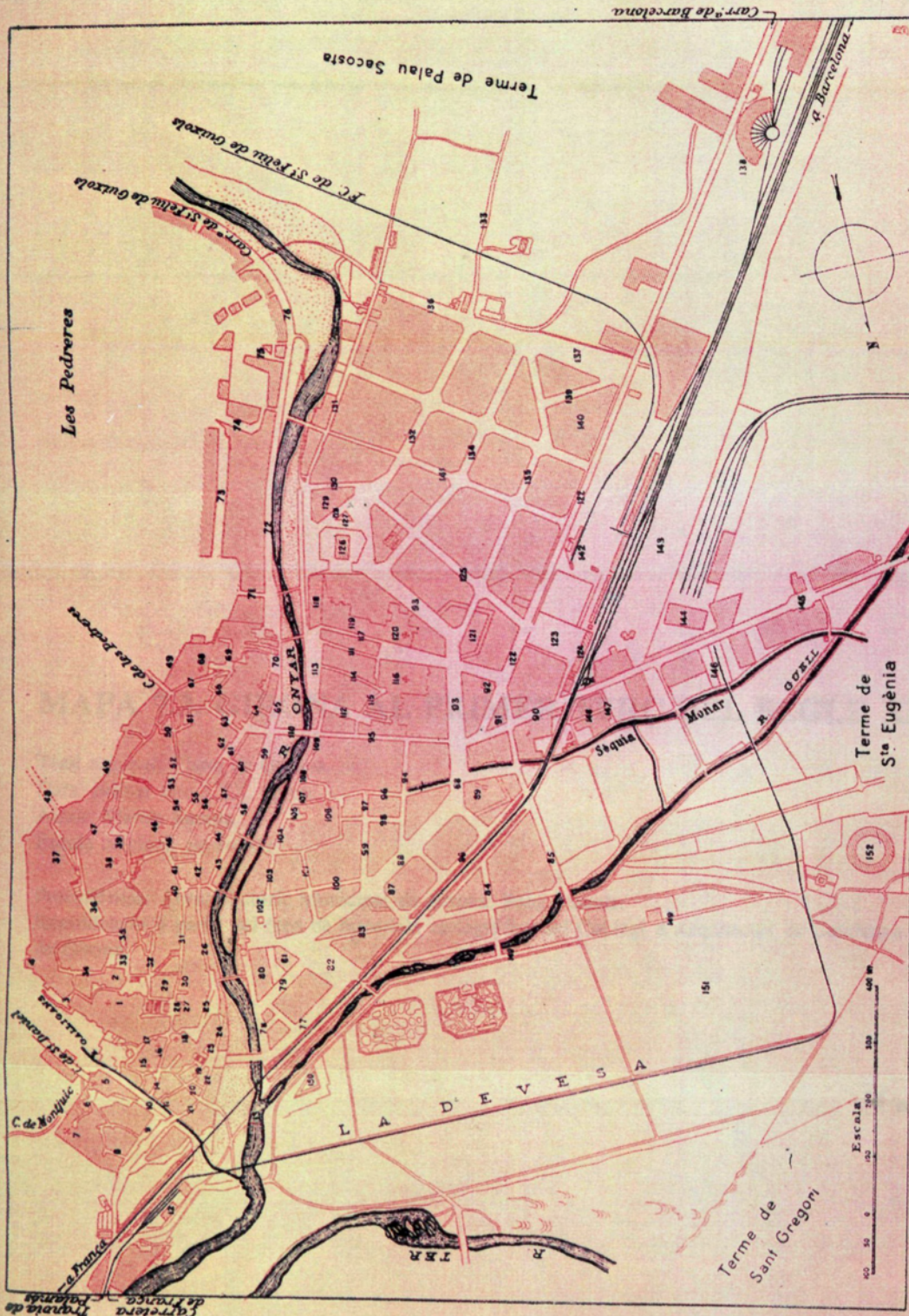
NOTAS

de les carrers y places

1. Carrer de la Mare
2. Carrer de Sant Joan
3. Carrer de Sant Andreu
4. Carrer de Sant Cugat
5. Carrer de Sant Esteve
6. Carrer de Sant Joan de la Creu
7. Carrer de Sant Joan de la Ribera
8. Carrer de Sant Joan de la Tor
9. Carrer de Sant Joan de la Vinya
10. Carrer de Sant Joan de la Vila
11. Carrer de Sant Joan de la Vila
12. Carrer de Sant Joan de la Vila
13. Carrer de Sant Joan de la Vila
14. Carrer de Sant Joan de la Vila
15. Carrer de Sant Joan de la Vila
16. Carrer de Sant Joan de la Vila
17. Carrer de Sant Joan de la Vila
18. Carrer de Sant Joan de la Vila
19. Carrer de Sant Joan de la Vila
20. Carrer de Sant Joan de la Vila
21. Carrer de Sant Joan de la Vila
22. Carrer de Sant Joan de la Vila
23. Carrer de Sant Joan de la Vila
24. Carrer de Sant Joan de la Vila
25. Carrer de Sant Joan de la Vila
26. Carrer de Sant Joan de la Vila
27. Carrer de Sant Joan de la Vila
28. Carrer de Sant Joan de la Vila
29. Carrer de Sant Joan de la Vila
30. Carrer de Sant Joan de la Vila

Ampliat y corregit per la Oficina d'Enginyeria Militar

Arquitecto Encargado
Gerona 1888

PLA DE LA CIUTAT DE GIRONA

Carr. de Barcelona

Terme de Palau Sacosta

Carr. de St Petu de Guxola

Les Pedreres

Cas. Indres

C. de Maniqués

C. de Francesc

LA DEVESA

Terme de Sant Gregori

Escala 0 50 100 150 200 250 300 350 400 m

FC d'Olot

Carr. de Sant Vic. Maurera

Terme de Sta Eugènia

Monar

Sagües

R. Girona

227

MAPA 7.3. GIRONA AL PRIMER TERÇ DEL SEGLE XX.

Títol original: Plano de Gerona.

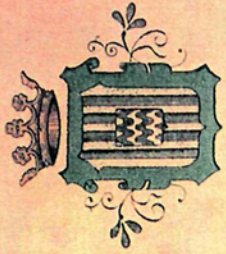
Data: primer terç s.XX, aprox.

Autor: Martín Sureda

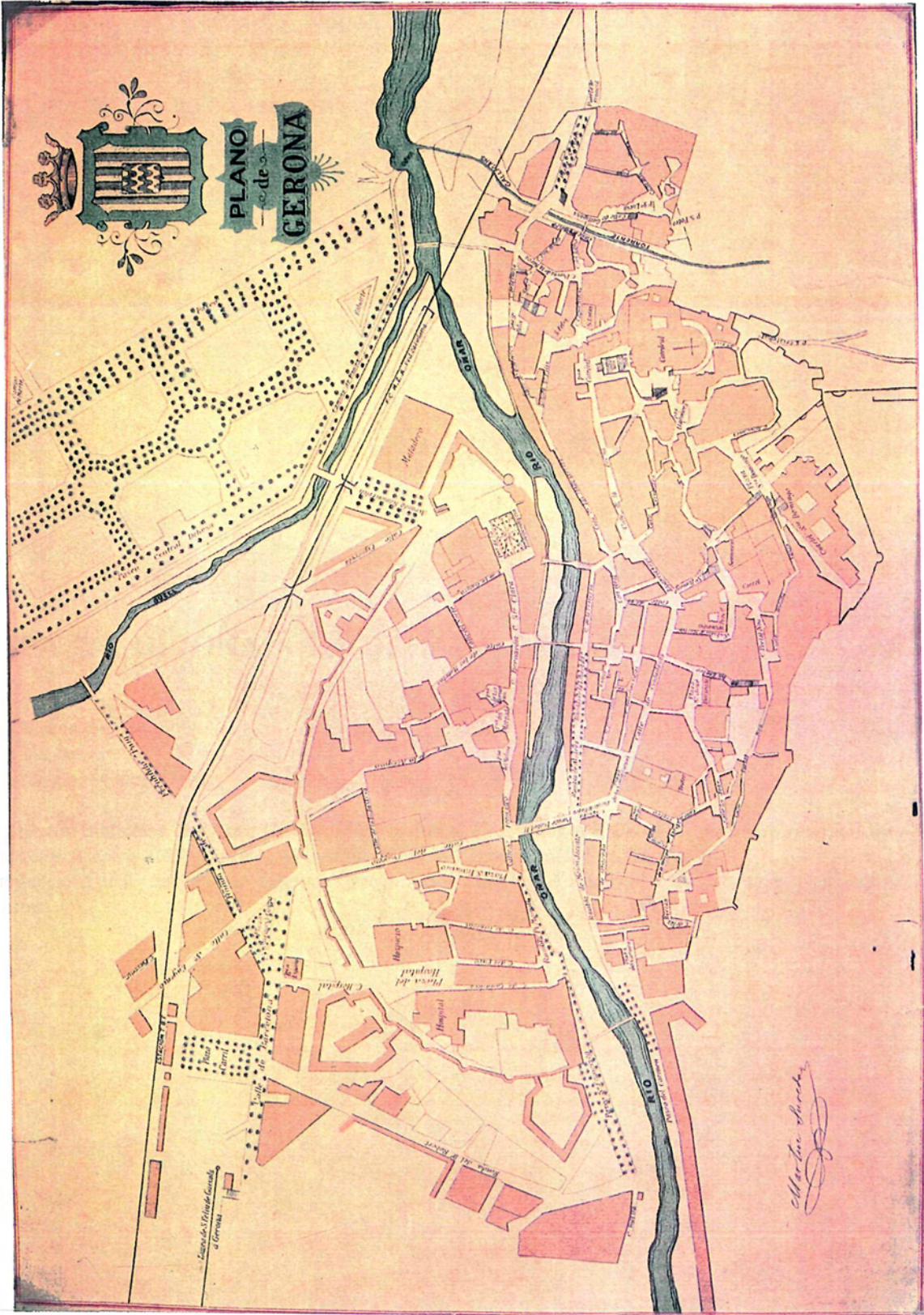
Escala original: no consta

Procedència: Arxiu Històric Municipal de Girona. Fons Plànols.

Reproducció a partir del fons de materials cartogràfics del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona.

PLANO
de
GERONA

Martin Schick

MAPA 7.4. GIRONA A LA DECADA DE 1940.

Títol original: no consta

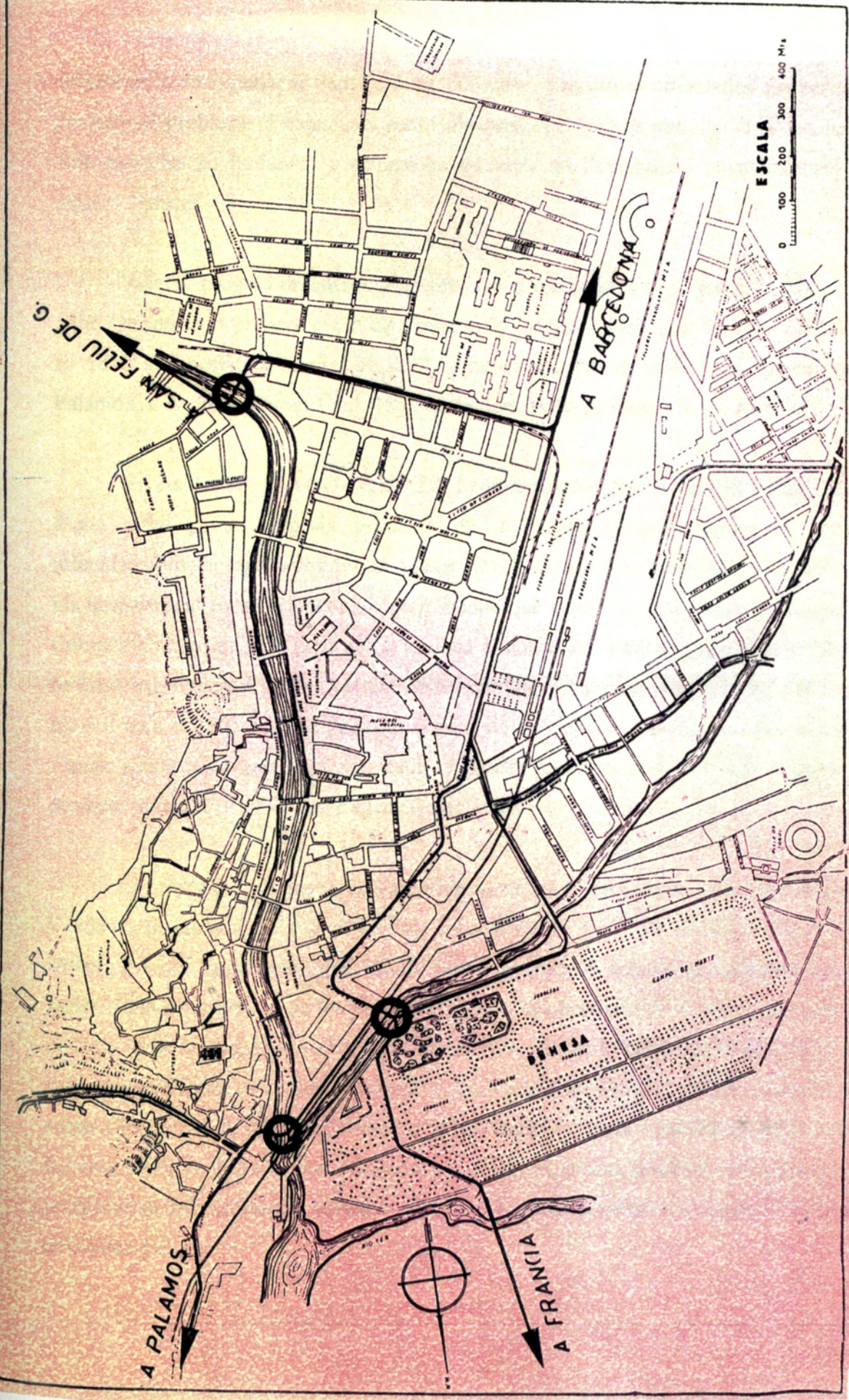
Data: dècada dels 40.

Autor: no consta

Escala original:400m=23 mm

Procedència: Biblioteca de l'Arxiu Històric Municipal de Girona, publicat a: *Gerona. Problemas, realizaciones y proyectos*. Gerona. 1959. Excmo. Ayuntamiento de la Inmortal ciudad de Gerona.

Reproducció a partir del fons de materials cartogràfics del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona.

A SAN FELIU DE G.

A PALAMOS

A VILAFRANCA

A BARCELONA

ESCALA

0 100 200 300 400 Mts

urbanització de la plaça de Sant Pere. En definitiva, uns canvis urbanístics que permeten resoldre el problema d'habitatges sense ultrapassar el recinte murallat. Les actuacions fora muralles es limitaven a actuacions puntuals en l'obertura i nova ordenació de carrers i places.

Aquest progrés urbanístic s'acompanya d'un progrés urbà general. Així, l'any 1866 Girona és la primera ciutat de l'estat amb energia elèctrica a l'enllumenat públic. El 1862 arriba el ferrocarril i el 1887 comença a construir-se la línia de carrilet de Palamós, a la que seguiran l'any 1892 la de Sant Feliu de Guíxols i el 1894 la d'Olot.

En els darrers anys del segle XIX, i com a resultat del naixement i consolidació d'una nova petita burgesia producte de la industrialització, apareixen algunes urbanitzacions de segona residència a la perifèria (els barris de Palau Petit, Vista Alegre i la urbanització Escatllar, per exemple), mentre que també és motiu perquè el carrer del Carme s'allargui i que el barri de La Rodona es consolidi. Aquest creixement urbanístic reclama urgentment l'enderrocament de les muralles i l'expansió de la ciutat cap al pla. Es així com el 1895 s'inicia l'enderrocament de les muralles (que durarà fins el 1932), i quan s'executarà, uns anys més tard, el procés d'eixample de la ciutat a partir del projecte elaborat el 1897 per Eugeni Campllonch.

El projecte d'eixample de Campllonch, doncs, permet tirar a terra les muralles i ordenar el creixement cap al pla, en concret cap a les zones de Figuerola i de la Mercè, i donar forma a la Gran Via de Jaume I. Quant a actuacions concretes, es pot parlar de la urbanització de les places del Carril, del Marquès de Camps i de Correus, el Jardí de la Infància i la ronda Dr. Robert, entre altres; la construcció de nous ponts sobre els rius (pont de la Barca damunt el Ter i ponts del Pes de la Palla i d'en Gómez sobre l'Onyar); i la creació d'espais d'ús col·lectiu (entrada i jardins de la Devesa). Resulta, però, un projecte poc ambiciós, pel que aviat, doncs, la ràpida superació de les perspectives demogràfiques previstes, farà que la ciutat comenci a estendre's de forma anàrquica pel pla.

Aquests progressos en relació a l'expansió urbanística i l'obertura cap a l'exterior es veuen trencats sobtadament per la guerra civil. La política urbanística dels anys posteriors a la guerra se centrarà, bàsicament, en la reconstrucció de les destrosses derivades del conflicte bèl·lic. Com a actuacions més significatives en aquests anys de la immediata postguerra destaquen la urbanització de l'antiga plaça del Carril (actual plaça Poeta Marquina) i de la Gran Via, la construcció del mercat d'abastaments el 1944, la reconstrucció del pont de l'Aigua sobre el Ter, la construcció del pont de l'Alferes Huarte damunt l'Onyar i el cobriment de la sèquia Monar des de la via del tren a la Gran Via.

7.2.4. Les condicions socials.

Després de l'ocupació napoleònica i fins a la dècada de 1960, aproximadament, un seguit de canvis s'esdevenen dins l'estructura social de la ciutat, en el moment en què diversos propietaris rurals decideixen anar a viure a Girona, a fi d'estar més a prop dels seus negocis. Aquests propietaris esdevindran la nova burgesia. Darrera d'ells van els treballadors excedents del camp, que ocupen les zones suburbials, fora muralles. Girona continua sense tenir, doncs, una burgesia industrial ni un proletariat.

El canvi lent en les estructures socials gironines va en consonància al també lent procés d'industrialització. Girona continua essent durant molts anys residència de funcionaris, eclesiàstics i propietaris, de la petita empresa i la botiga. En l'estudi de sociologia electoral de Pere Cornellà (1975) es demostra com a l'any 1931 encara es manté pràcticament la mateixa correlació de forces; una minoria de classes privilegiades (els terratinents trànsfuges dels pobles que s'han traslladat a viure a Girona), la burocràcia governativa, les professions lliberals i les classes mitjanes. S'entreveu, altrament, una lenta evolució cap a una estructura social capitalista, però caldrà esperar uns anys i l'esdeveniment d'altres successos socials més significatius perquè així s'esdevingui.